

PRECHODY CEZ DOLNÝ A STREDNÝ TOK RIEKY VÁH VO VRCHOLNOM A NESKOROM STREDOVEKU V KONTEXTE PÍSOMNÝCH A HMOTNÝCH PRAMEŇOV

PETER IVANIČ – MARTIN HUSÁR

Abstrakt: Autori príspevku sa pri spracovaní témy prechodov cez rieku Váh od Trenčína po Komárno vo vrcholnom a neskorom stredoveku opierali najmä o archeologické a písomné pramene, no v neposlednom rade aj o kartografické a obrazové pramene z mladších období. Prechody cez rieky (brody, prievozy a mosty) zohrávali v sledovanom období dôležitú úlohu v rámci vtedajšej cestnej siete. Zo zhodnotenia celého skúmaného územia vyplýva, že väčšina lokalít uvedených v primárnych písomných prameňoch je doložená i lokalitami s vodnými nálezmi. Vodné nálezy z povodia Váhu smerom na sever od Šale boli zastúpené skoro výhradne zbraňami – väčšinou bodno-sečnými. Tieto zbrane mohli byť skôr intencionálne deponované. Na druhej strane vodné nálezy od Šale po obec Neded priniesli predmety s rôznorodou skladbou, čo môžeme spojiť pravdepodobnejšie s dopravou, obchodom alebo náhodným odplavením predmetu.

KLúčové slová: prechody – Váh – vrcholný stredovek – neskorý stredovek – písomné pramene – archeologické pramene.

Crossings over the lower and central reaches of the River Váh in the high and late Middle Ages in the context of written and material sources

Abstract: In their contribution on the subject of crossings over the River Váh between Trenčín and Komárno in the high and late Middle Ages, the authors predominantly employed archaeological and written sources, as well as cartographic and pictorial sources from more recent periods. River crossings (fords, ferries and bridges) played an important part in the observed period in the transportation network. The analysis of the investigated territory showed that the majority of locations listed in primary written sources were also sites with water finds. Water finds from the Váh catchment area to the north of Šala almost exclusively comprised weapons, mostly stabbing and cutting ones. The weapons might have been deposited in the river intentionally. In contrast, water finds from the area between Šala and the village of Neded included miscellaneous objects that might be associated with transport, trade or the accidental washing away of these objects.

Key words: crossings – River Váh – high Middle Ages – late Middle Ages – written sources – archaeological sources.

Úvod

Časový záber nášho príspevku zahŕňa obdobie vrcholného a neskorého stredoveku, ktoré je v našom ponímaní od druhej polovice 11. storočia do prvej polovice 16. storočia, pričom berieme do úvahy aj nálezy, ktoré sa nedajú na polstoročie či precíznejšie datovať, teda aj z priebehu 11. a 16. storočia. Vychádzame pri tom z nedávno publikovaných štúdií týkajúcich sa periodizácie stredoveku na Slovensku.¹ Geografické vymedzenie nami skúmaného územia je od katastrálnych území súčasného Trenčína smerom dolu Váhom, cez katastrálne územia obcí popri koryte Váhu až po katastrálne územia Komárna.²

Prechody cez rieky (brody, prievozy a mosty) zohrávali v období stredoveku dôležitú úlohu v rámci vtedajšej cestnej siete. Váh je s dĺžkou 403 km a plochou povodia 19 696 km² najväčšou riekou na území Slovenska a odvodňuje prakticky 40 % územia štátu (Pišút–Procházka–Matečný–Bandura 2016, 7). V stredoveku bola spomenutá už v interpolovanej zakladacej listine

1 Slovenský archeológ Jozef Zábajník (2010, 213–214) dáva koniec včasného stredoveku do začiatku 11. storočia, kedy môžeme hovoriť už o počiatočnej fáze vývoja Uhorského kráľovstva. Vrcholný stredovek ďalší slovenský archeológ Igor Hrubec (1980, 230–231) na Slovensku zasadil do 11. až 14. storočia a neskorý do 15. až prvej polovice 16. storočia. Medzníkom bol teda rok 1400 a koniec neskorého stredoveku sa nachádzal v polovici 16. storočia. V domácej i zahraničnej historickej spisbe sa dnes predel medzi vrcholným a neskorým stredovekom kladie už do polovice 13. storočia (Múcska–Daniš–Ševčíková 2006, 10–12) alebo k roku 1300 a koniec neskorého stredoveku k začiatku 16. storočia (Múcska–Daniš–Ševčíková 2006, 11). Začiatok vrcholného stredoveku sa v tejto literatúre umiestňuje do polovice 11. storočia (Múcska–Daniš–Ševčíková 2006, 10).

2 V kontexte delenia povodia Váhu a jeho prítokov Slovenským vodohospodárskym podnikom, š p., sledujeme v našom článku tým pádom koryto Váhu v rámci Váhu – Vnútrotných vód, Dolného Váhu a väčšej časti Stredného Váhu II (Stavy a prítoky na vodných tokoch).

svätobeňadického opátstva, ktorá sa hlási k roku 1075. Hodnoverne je však doložená až v rokoch 1111 ako *flumen Vvaga* a 1113 ako *aqua Vvac* (Varsik 1990, 20).

Cestujúci mohli Váh prekonávať prostredníctvom prievozov/kômp (lat. sg. *ponto*) alebo potrebovali nájsť vhodné miesto, na ktorom bola hladina rieky nízka a prúd nie až taký silný. V dokumentoch sa brody objavujú pod latinským pojmom *vadum* pri metáciách jednotlivých území. Pod termínom brod nemožno chápať v stredoveku iba spevnený a udržiavaný prechod. Pri väčších tokoch ako je Váh bol prechod obmedzený len na určité miesta. Ak sa brod využíval frekventovane a dlhšiu dobu, tak slúžil tiež ako orientačný bod a výrazný krajinný prvok (Klimek 2014, 78). Pre prístav sa používal v písomnostiach latinský termín *portus*. Vznikol z latinského slovesa *portare* – niesť, viesť, dovážať alebo odvážať. Prístavy, ktoré mohli sice slúžiť aj ako miesta prechodu ciest cez vodné toky, mohli ale figurovať aj ako ordinárne prístavy a nezriedka i ako trhové miesta. V stredovekých listinách sa objavuje pri lokalitách v blízkosti riek aj informácia o poplatkoch označovaných latinsky ako *naulum* alebo *navigium*. Niekedy ide o poplatok za tovar prevážaný loďou, ale väčšinou nám tieto termíny indikujú existenciu prievozu. V známom spise *Ianua linguarium reseta* od Jána Ámosa Komenského sa konkrétne uvádza, že kde nie je brod, tak sa prechádza na tráme nazývanom trajekt (*pontone trajiciunt, diciturque Trajectus*), ale prievozníkovi sa platí poplatok – *naulum*. V diele Friderica Martina s názvom *Singularia iuris* je zmienka, že *naulum* alebo *portarium* je termín pre tovar prevážaný cez rieku (Klimek 2014, 83–84). Brody boli tak ako prístavy z praktického hľadiska vhodné na výber mýta na ceste, pretože v danom priestore sa dali len ťažko obísť. Tam, kde to charakter okolitého prostredia dovoľoval, boli postavené mosty (lat. sg. *pons*). Z obdobia stredoveku je len niekoľko zmienok o mostoch na území dnešného Slovenska. Tieto sa vďaka polohe a pohodlnejšiemu i bezpečnejšiemu prechodu stali typickým mýtnym miestom.

Na západnom a severozápadnom Slovensku významnú komunikačnú úlohu plnila Považská cesta, ktorá viedla v stredoveku od Komárna popri Váhu cez Šintavu, Hlohovec, Trenčín do Žiliny a odtiaľ ďalej do Poľska a na Spiš (Fridrichová 2017, 70–76). Na ňu sa pripájali viaceré komunikácie, ktoré viedli z iných regiónov (napr. Morava, Ponitrie). Cez dolné Považie viedla aj známa Česká cesta.³ Na jej trase boli aj Sered' a Šintava. V Seredi vznikli i vďaka tomu významné trhy s obilím a dobytkom (Labuda 2016, 65). Na Považí existovalo niekoľko prechodov cez rieku Váh, ku ktorým sú zachované priame doklady v písomných dokumentoch.

Popri písomných, ale aj obrazových (veduty, panorámy miest) a kartografických (najmä Prvé vojenské mapovanie Uhorska v rokoch 1782–1785) prameňoch, tvoria archeologické prameňe významnú kategóriu nálezov k riešeniu preberanej témy. Pre náš článok sme si z nich vybrali na posúdenie vodné nálezy z koryta Váhu, poprípade aj jeho inundačného územia. Už pri posudzovaní vodných nálezov žrdovo-bodných zbraní zo včasného stredoveku z územia Karpatskej kotliny (Husár 2016, 13; 2016a, 134) vyplynuli nasledovné možné príčiny ukladania/objavenia sa nami posudzovaných nálezov vo vodných plochách: ukladanie z kultových alebo náboženských dôvodov, náhodná strata, strata počas bojovej akcie, nález patril k nejakému sídlisku či pohrebisku/cintorínu, šlo o odplavenie predmetu na neurčiteľnú vzdialenosť od miesta ich pôvodného uloženia, alebo o úmyselné zbavovanie sa predmetu (pozri tiež Anders–Gringmuth–Dallmer 2015, 14; Clark 2013, 18; Scholtz 2007, 250). K ojedinelým nálezom v archeologickej literatúre zaraďujeme predmety, ktoré sa náhodne stratili, respektíve ich pôvod nevieme uspokojivo vysvetliť (Eggert–Samida 2013, 34; Podborský 2012, 41). K depotom z vodných plôch patria nálezy celky, pri ktorých už nebola ambícia späťne ich vyberať, pretože samotný charakter miesta by to už bezpečne neumožňoval (Eggert–Samida 2013, 40–41; Podborský 2012, 40–41). Takéto depoty museli byť tým pádom ukladané iba z kultových alebo náboženských dôvodov. Samozrejme treba pamätať aj na to, že depot nemusí byť len súborom uložených predmetov, ale je aj náleзовý celok o jednom predmete (Eggert–Samida 2013, 39–40). Je na samotnom archeológovi,

³ Česká cesta bola súčasťou dôležitej komunikácie, ktorá viedla od vtedajšieho Konštantínopola cez Belehrad, Budín, Ostrihom, Trnavu a Brno do Prahy. Zaujímavý dokument viažuci sa k Českej ceste sa zachoval z roku 1336. Uhorský kráľ Karol Róbert z Anjou (1301/1307/1308–1342) a český kráľ Ján Luxemburský (1310–1346) vydali v danom roku listinu, ktorá sa týkala zabezpečenia bezpečnosti na tejto ceste (Janšák 1961, 83–85).

ako dostatočne interpretuje, respektíve je mu umožnené podľa dostupných informácií interpretovať ten ktorý vodný nález.

Zo stredo európskej archeologickej a historickej spisby, ktorá sa významnejšie dotkla problematiky komunikácií, prechodov cez rieky a vodných nálezov (aj) z vrcholného a neskorého stredoveku je vhodné uviesť práce nasledovných autorov. Komunikáciami a mýtami v oblasti Považia, ako aj prechodmi cez Váh v období vrcholného a neskorého stredoveku sa na základe výskumu písomných prameňov zaoberal Dušan Dzuro (2017, 82–122). Mýtné pomery na strednom a dolnom Považí v rovnakom období spracoval Peter Ivanič (2017, 59–68). Ďalej treba spomenúť i diplomovú prácu Michala Labudu (2016), ktorá sa venuje chladným zbraniam z 10.–16. storočia z rieky Váh, alebo článok Vladimíra Turčana (1999, 73–84) pojednávajúci o vybagrovaných nálezoch z rieky Dunaj, ktoré sú uložené v Slovenskom národnom múzeu – Archeologickom múzeu v Bratislave. Vodné nálezy z Hlohovca a jeho okolia už dlhšie obdobie sleduje Jozef Urmínský (1995, 132; 2003; 2018; 2019). Stredovekým prístavom a mýtami v okolí Bratislavy sa venoval Juraj Šedivý (2014, 343–370). Len nedávno bola publikovaná obsiahla monografia o mýtach maďarskej historičky Boglárky Weisz (2013). Autorka spracovala typológiu colných poplatkov a priblížila colnú politiku uhorských panovníkov do konca vlády Karola Róberta z Anjou. Hlavnou časťou práce je katalóg lokalít, kde sa v tomto období vyberalo mýto (aj cestné) alebo spomínali významné brody/prievozy na území Uhorského kráľovstva.

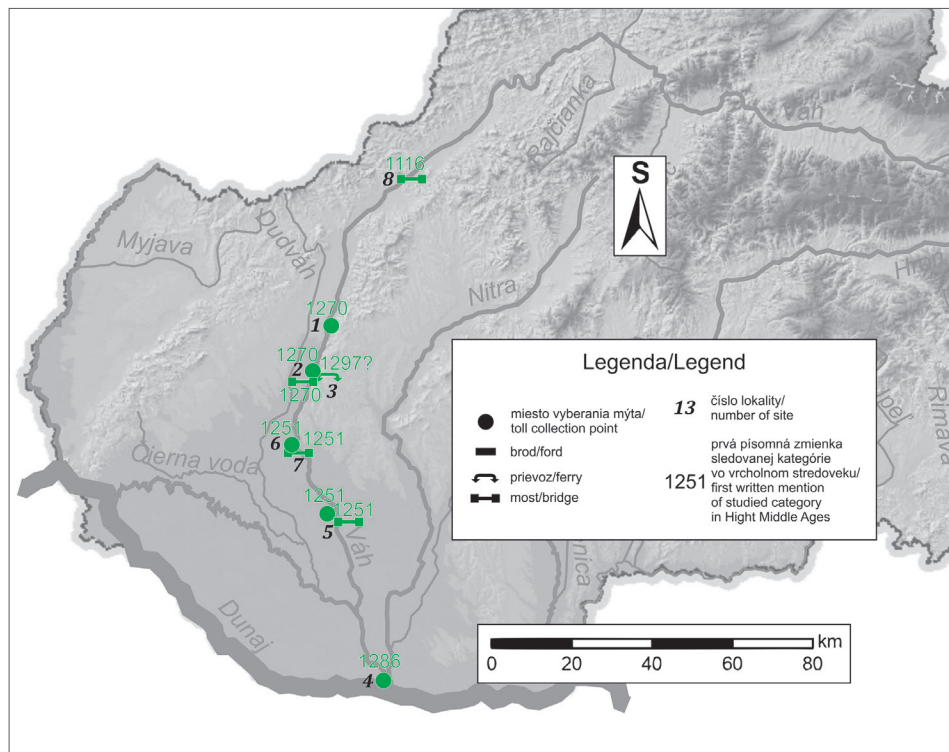
Pri chronologickom zaradení artefaktov do vrcholného a neskorého stredoveku, a hlavne tých, ktoré sú z kovu, a tým pádom často chronologicky citlivé, sme sa väčšinou uchýľovali k ich nutnému predatovaniu, ako v prípade nálezov amatérskych archeológov z koryta Váhu z okresu Šaľa, alebo sme siahli po recentných syntetických prácach, ktoré pri určitých druhoch zbraní spomínaný chronologický posun už urobili.⁴

Od Komárna po Trenčín

Pri sútoku Dunaja a Váhu leží Komárno. Tu sa mýto vyberalo zrejme na prechode cez obidve rieky. Miriam Hlaváčková uvádza, že k významným mestským príjmom v stredoveku patrilo prievozné mýto. Pravobrežný vážsky prievoz situuje do blízkosti hradu a ľavobrežný mal existovať pri zaniknutej dedine Halas (Hlaváčková 2010, 183). V roku 1286 uhorský panovník Ladislav IV. (1272–1290) potvrdil Kláštora sv. Maurícia v Bakonybély vlastníctvo dvoch tretín z prístavného a trhového mýta v Komárne (*Camarun*; Knauz 1882, 214 č. 190). Mýto sa spomína vo vlastníctve kláštora aj v roku 1306 (RDSI I, 192 č. 414; 194 č. 419). Zmienka o ňom je aj v listinách kráľa Karola Róberta z Anjou z rokov 1315 a 1320 (RDSI II, 43 č. 51; 259 č. 563). Keď dostal v roku 1422 palatín Mikuláš z Gorjan do zálohu od panovníka Žigmunda Luxemburského (1387–1437) hradné panstvo Komárno, tak sa medzi príslušenstvom uvádzajú mýta na Dunaji spolu s mestom a mýtom v Komárne. V dokumente je zmienka o tom, že panstvu patrilo aj mýto z Dunaja a Váhu okrem mýta z brodu na riekach Dunaj (*Danubii*) a Váh (*Wagh*) v Dunaalmási (*Almas*) a Komárne (ZSO IX, 194 č. 608–609). Keďže Dunaalmás je situovaný na pravom brehu Dunaja, tak mýto pri brode cez Váh sa platilo jedine v Komárne. Práve Komárno bolo už od 14. storočia najdôležitejším strediskom obchodu s drevom, dovážaného pomocou plti predovšetkým z Oravy a Liptova (Slavkovský 2014, 105).

Podľa našich informácií neexistujú žiadne nálezy, ktoré by sa dali jednoznačne spojiť s korytom Váhu a spomínaným brodom v priestore Komárna. Michal Labuda (Labuda 2016, 130–140, 147, obr. 124–132) uviedol, že 8 mečov, z ktorých 6 sa dá datovať do 12. až 14. storočia, je uložených v Podunajskom múzeu v Komárne. Pri dvoch ich stav neumožňuje presnejšie datovanie. Ďalej spomínaný bádateľ (Labuda 2016, 147) napísal, že ich nálezové okolnosti nie sú známe v rámci katastrálneho územia Komárna, pretože nemuseli pochádzať len z rieky Váh, jej záplavového pásma, ale aj z rieky Dunaj, či z inej nálezovej situácie nespájajúcej sa s vodným prostredím. Dané meče Alexadner T. Ruttkay (1975, 199–204, Abb. 25–27), spolu s ďalšími

⁴ Pre meče a tesáky pozri napríklad už vyššie spomínanú prácu od Michala Labudu (2016).

Obr. 1. Mýta, brody, prievozy a mosty na dolnom a strednom Považí vo vrcholnom stredoveku, druhá polovica 11. storočia – 13. storočie. Lokality: 1 – Banka; 2 – Hlohovec; 3 – Hlohovec (Sv. Peter) + Červeník; 4 – Komárno; 5 – Šaľa; 6 – Šintava; 7 – Šintava + Sereď; 8 – Trenčín.

Abb. 1. Mautstellen, Furten, Fähren und Brücken im unteren und mittleren Waag-Gebiet im Hochmittelalter, zweite Hälfte 11. Jhdt. – 13. Jhdt. Fundstellen: 1 – Banka; 2 – Hlohovec; 3 – Hlohovec (Svätý Peter) + Červeník; 4 – Komárno; 5 – Šaľa; 6 – Šintava; 7 – Šintava + Sereď; 8 – Trenčín.

nálezmi zo spomínaného múzea, konkrétne spolu so štyrmi strmeňmi, 9 ostrohami, tromi uzdami, 12 hrotmi kopiji/oštepov a 9 hlavicami sekier, zaradil k nálezom z bývalej Komárňanskej župy, pričom ich dotoval pred 14. storočie. Zo súboru vyplýva, že niektoré z nich časovo siahajú aj do včasného stredoveku.⁵ Zaujímavým faktom je, že v rámci Prvého vojenského mapovania Uhorska (1782–1785) sa v priestore Komárna nachádzala kompa približne v mieste dnešného cestného mostu cez Váh (Die Josephinische Landesaufnahme 1782–1785).

Smerom hore prúdom Váhu od Komárna k Šali evidujeme skupinu vodných nálezov z katastrálnych území dnešných obcí Neded, Vlčany, Selice a Trnovec nad Váhom, ktoré nemajú oporu v písomných prameňoch. Zo starého koryta (mŕtveho ramena) Váhu v obci Neded pochádza niekoľko fragmentov keramiky zo 14. a 16. storočia, ktoré tu boli nájdené Zoltánom Vozákom pri prehľbovaní a zároveň bagrovaní piesku v rokoch 1995–1998 (Vozák–Kormoš 2013, 130). Tiež z 37. a 38. riečného kilometra koryta Váhu pri Nedede sa v roku 1998 zachránilo vyššie uvedeným bádateľom viacero fragmentov keramických nádob z 12. až 16. storočia, popri iných z praveku (Vozák–Kormoš 2013, 125–130). Z neskoršieho Prvého vojenského mapovania Uhorska (1782–1785) vieme identifikovať drevený most na pilieroch cez spomínané mŕtve

⁵ Problémom je i skoro úplná absencia výskumných správ a inventárnych kníh spred roka 1945. Za túto informáciu ďakujeme archeológovi Podunajského múzea v Komárne Mgr. Andrásovi Csuthymu, PhD.

rameno v obci Neded, ktorý bol v tom období na trase cesty pre vozy z Nededu do Vlčian. Druhá spomínaná lokalita v koryte Váhu na jeho 37. a 38. riečnom kilometri bola v rámci Prvého vojenského mapovania Uhorska na mieste kompy, do ktorej ústili cesty prichádzajúce do Nededu z vtedajších Selic a Palárikova (Die Josephinische Landesaufnahme 1782–1785). Na 41. riečnom kilometri koryta Váhu pri Vlčanoch, kde sa rieka rozširuje a vytvára sa tu značná piesčina, zachránil Zoltán Vozák pri ťažbe štrkopieskov (do hĺbky 6 m) v roku 1988, popri kostiach zvierat, keramických fragmentoch z praveku, doby rímskej a novoveku, aj keramiku z 12. až 16. storočia, ako aj zlomok kachlice zo 16. storočia. Ako zdroj daného materiálu určil pravostranný podmytý breh Váhu (Vozák–Kormoš 2013, 118, 124–125). Južnejšie od poslednej menovanej lokality sa nachádzala v Prvom vojenskom mapovaní kompa medzi Vlčanmi a cestami vedúcimi na Selice a Palárikovo (Die Josephinische Landesaufnahme 1782–1785). Ďalšie nálezy pochádzajú z Váhu pri obci Selice, kde v roku 1989 prebiehala úprava koryta Váhu na jeho 45. až 47. riečnom kilometri. Okrem paleontologického materiálu, zlomkov keramiky z praveku a doby rímskej, sa z vybagrovaného materiálu dostali na povrch i črepy vrcholno- a neskorostredovekej keramiky (11. storočie až začiatok 16. storočia) a zlomok strešnej krytiny z novoveku (Vozák–Kormoš 2013, 155–158). Takisto sa tu objavila i jedna železná ostroha s ozubeným kolieskom a zachovanou prackou (Vozák–Kormoš 2013, 158, tab. 162:1). Tú môžeme podľa analógií datovať od druhej polovice 15. do 16./17. storočia (Koóšová 2007, 260, tab. 2). Prvé vojenské mapovanie môže zmienenú lokalitu spájať v danom mieste s kompou, do ktorej ústili cesty zo Selic a Žihárca, a takisto boli na neďalekom pravom brehu Váhu zo strany Žihárca dva vodné mlyny (Die Josephinische Landesaufnahme 1782–1785). Popri inom archeologickom materiáli, väčšinou keramike, sa fragmenty neskorostredovekej keramiky našli i v rámci ďalších dvoch lokalít z koryta Váhu pri Seliciach v rokoch 1994–1998. Ide o 43. riečny kilometer koryta Váhu a dnes už priestor Vodného diela Selice. V prvom prípade sa odkryl fragment keramiky zo 14. storočia a druhom prípade dva črepy z 15. i 16. storočia (Vozák–Kormoš 2013, 159, 161–163). V priestore dnešného Vodného diela Selice sa v období Prvého vojenského mapovania nachádzal na ľavom brehu Váhu majer/statok, z ktorého vychádzali cesty na obec Selice a Palárikovo (Die Josephinische Landesaufnahme 1782–1785). Na 52. riečnom kilometri Váhu, pri obci Trnovec nad Váhom, boli v roku 1988 Zoltánom Vozákom zachránené z vybagrovaného štrkopiesku fragmenty keramiky z 13. storočia, odhliadnuc od iných častí keramických nádob z praveku a kostí pleistocénnych zvierat (Vozák–Kormoš 2013, 138).

Na dolnom Považí existoval ďalší prechod cez rieku medzi Šaľou a Večou. V roku 1251 sa spomína, že dve tretiny z mýtnych poplatkov, ktoré sa vyberali na moste a v prístave v Šali (*Sala*), sa odvádzali premonštrátskemu Kláštoru Blahoslavenej Panny Márie v Turci (CDSI II, 257 č. 370). Takisto je to uvedené aj o rok neskôr (CDSI II, 277 č. 400).⁶ Spomínanému kláštoru potvrdil v roku 1297 vlastníctvo mýta na moste a v prístave v Šali aj pápež Bonifác VIII. (HOKL, 155 č. 149). Dokument z roku 1318 uvádza, že podiel z výnosu mýta malo pôvodne aj Nitrianske biskupstvo. Na začiatku 14. storočia si ho privlastnil významný uhorský šľachtic Matúš Čák (RDSI II, 151 č. 312). Zaujímavosťou je, že na najstaršej pečati Veče (18. storočie) sú zobrazené krížom preložené veslá, cez stred ktorých je položený hák na otáčanie lodí (História mestskej časti Veča 2016; Máj 2003 pri príležitosti 890. výročia). V rámci Prvého vojenského mapovania nebol medzi Šaľou a Večou vyššie spomínaný stredoveký most zaznamenaný a figuruje tam iba prievoz/kompa (Die Josephinische Landesaufnahme 1782–1785). Nitrianske biskupstvo si podľa listiny z roku 1271 robilo nárok aj na mýto v prístave na rieke Dudváh (*Dodwagh*) v Horných Salibách (*Scele*), na juhozápad od Šale (MNL OL DF 273054; CDH VII/2, 152 č. 405).⁷ V tomto prípade ide o jedinú zmienku o tunajšom mýte a prístave.

Z koryta Váhu pri Šali a Šali-Veči, kde sa v období vrcholného a neskorého stredoveku nachádzal i prístav a most, pochádza veľmi bohatý nálezový fond z preberaného obdobia, ktorý

6 V roku 1267 bol most násilne zabraný Bartolomejom a Urbanom, šľachticmi z Veče (HOKL, 52 č. 43). Maďarská historička Boglárka Weisz (2013, 336) si myslí, že z tohto dôvodu vybudoval Belo IV. (1235–1270) nový most medzi Trnovcom nad Váhom a osadou Dvorec, ležiacou južne od Šale.

7 Otázna je však pravosť dokumentu (RRSA II, 113 č. 2106).

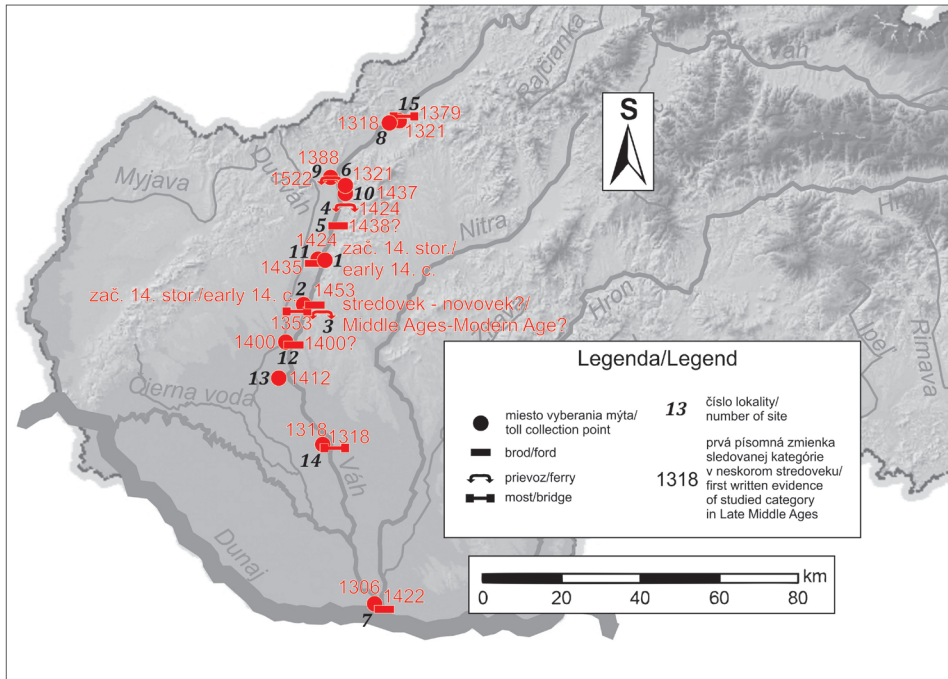
sa do povedomia, ako aj predchádzajúce nálezy od Nededu pod Trnovec nad Váhom, dostal vďaka dlhoročnej bádateľskej činnosti členov súčasného Archeologického krúžku Centra voľného času Tip Top v Šali.⁸ Alexander T. Ruttkay uviedol ešte v roku 1975, že päť rokov predtým (1970) narazil bagrista pri bagrovaní vo Váhu na sever od železničného mosta v Šali (spájajúci Šaľu s Trnovcom nad Váhom) na viacero (stredovekých?) mečov a sekier, ktoré boli však už v prv spomenutom roku stratené (Ruttkay 1975, 138). Z kontextu nálezovej správy Archeologického ústavu Slovenskej akadémie vied č. 5181/70 však vyplýva, že vyššie uvedené nálezy sa môžu týkať skôr katastra súčasnej obce Dlhá nad Váhom a pri železničnom moste sa podľa doktora Cyrila Ambrosa našli nešpecifikované nálezy, medzi ktorými spomenul len zub srstnatého nosorožca, veľa kostí mamuta a kalvu pračloveka (Nálezová správa AÚ SAV č. 5181/70). Vodné nálezy zo Šale sa ďalej koncentrujú od 55. do 59. riečneho kilometra koryta Váhu. V rokoch 1982 až 1993 členovia vyššie uvedeného archeologického krúžku počas permanentných obhliadok ťažby štrkopieskov v koryte Váhu (do hĺbky 10 m) získali veľké množstvo archeologického materiálu od obdobia praveku až do 18. storočia (Vozák–Kormoš 2013, 52–61). Popri fragmentoch keramiky a kachlíc z vrcholného a neskorého stredoveku sa tu našlo aj niekoľko kovových predmetov datovateľných do rovnakého obdobia stredoveku.⁹ Z 56. riečneho kilometra Váhu bola v roku 1998 vyťahnutá hlavica sekery, ktorú vieme zaradiť podľa analógií do 7. až 13. storočia (Dostál 1966, 71, obr. 15:10; Głosek 1996, 33–34, 80, tabl. IX:A–B; Йотов 2004, 91, 101, таблица 16:2.B, 1.8.A; 17; Kotowicz 2014, 80, 89, 165, 206, tabl. XLVI:1; LIV:2; CXXVI:4; CLX:2, nr kat. 291, 331, 645, 840; Ruttkay 1982, Table II:28; Szücsi 2013–2014, 169, I. tábla). Na rovnakom riečnom kilometri boli o rok neskôr nájdené, okrem kostí pleistocénnych zvierat, aj vrcholno- a neskorostredoveké zbrane a súčasti konského postroja – ostroha, štyri podkovy a jeden meč.¹⁰ Vyššie spomenuté lokality vodných nálezov zo Šale môžeme spojiť s kompou a vodným mlynom (na ľavom brehu) na rieke Váh, ktoré sú zobrazené na Prvom vojenskom mapovaní Uhorska. Daná kompa spájala cesty z Veče do Šale a Kráľovej nad Váhom (Die Josephinische Landesaufnahme 1782–1785). V mŕtvom ramene Váhu na území Šale-Veče neďaleko lodenice, našiel Zoltán Vozák okrem fragmentov keramiky z doby rímskej a nedatovaných kostí zvierat i keramiku zo 14. až 17. storočia (Vozák–Kormoš 2013, 62–63) a visiaci zámok s dutým telom a pántovým ramienkom (Vozák–Kormoš 2013, 63, tab. 54:9). Podľa klasifikácie Zdeňka Rasla (1987, 155, obr. 8) ho vieme priradiť k strmeňovým pružinovým zámkom, pôvodne s otočnými kľúčmi, a tým pádom podľa paralel od polovice 14. do 16. storočia. Uvedenú lokalitu zo Šale-Veče možno prostredníctvom Prvého vojenského mapovania Uhorska spojiť s existenciou vodného mlyna v danom priestore na ľavom brehu Váhu (Die Josephinische Landesaufnahme 1782–1785).

Neďaleko Šale sa proti prúdu Váhu dotýkajú rieky katastrálne územia obcí Dlhá nad Váhom (na ľavom brehu rieky) a Kráľová nad Váhom (na pravom brehu rieky), pri ktorých sa v písomných prameňoch nespomínajú v sledovanom období stredoveku žiadne prechody. Nie všetky vodné nálezy týkajúce sa koryta Váhu pri Dlhej nad Váhom majú jasné nálezové okolnosti, resp. nemôžeme ich s úplnou istotou k vodným nálezom pričleniť, a navyiac nevieme, na ktorom presnom úseku koryta Váhu sa dané artefakty našli. Najmenej tri meče z nich, vybagrované v minulosti Vojtechom Takáčom a Františkom Babóssom v roku 1963 v koryte Váhu (Nálezová správa

8 V tejto súvislosti ide najmä o významný osobný prínos Zoltána Vozáka a Jána Kormošiho zo Šale.

9 Podkovy (Vozák–Kormoš 2013, tab. 54:1–8; 55:2, 4) môžeme podľa paralel datovať do konca 12. storočia až do začiatku 17. storočia (Baxa 1981, obr. 12; Imhof 2010, Tabelle 1; 2; Clark ed. 1995, 86–97, Fig. 65; 69; 74; 75). Ostrohy (Vozák–Kormoš 2013, 61, Tab. 56:4–5, 7–8) vieme podľa analógií zaradiť do 14. storočia až 1. polovice 15. storočia (Košová 2004, Tab. 1; 2; 2007, Tab. 2). Osemlístovú hlavicu palčatcu (Vozák–Kormoš 2013, 61, tab. 57:3) by sme mohli klásť do 16. storočia (Kovács 2016, 71, Fig. 24). Dve šable (Vozák–Kormoš 2013, 61, tab. 57:1–2) môžu byť datované do 16. až 17. storočia (Kalmár 1971, 135, 136., 143. kúp). Bojovú kosu datujú Zoltán Vozák a Ján Kormoš (2013, 61, tab. 57:8) do 15. storočia. Stredoveké sekery (Vozák–Kormoš 2013, 61, tab. 56:1–3, 6) sa dajú na základe analógií datovať od 8./11. storočia do 16. storočia (Głosek 1996, 29–31, 42–43; 50–51, 80, 89, tab. IV:IF; VI:C; VII; VIII; XIa; XXII; XXXII; XXX-C [sub-type XIa]; Heindel 1992, 36, Abb. 16a; 19; Кирпичников 1966, 38, рис. 6 [type VA]; Kotowicz 2014, 169, tabl. CXXIX:3 [nr kat. 662]; Novotný 1965, 75–76, 78, tabuľka XII:8; Терский 2005, 21, Рис. 4:17; Žákovský 2011, 158, obr. 8:5, tab. XI:4). Dva hroty striel do kuše (Vozák–Kormoš 2013, 61, tab. 57:4–5) zaraďujeme podľa paralel do 13. až 14. storočia (Serdon 2005, 124, Figure 39–40 – de types Zimmermann D 2-5; Ruttkay 1976, 331–332, Abb. 54:B11-Typus 11). Pracka bola datovaná do 15. storočia (Vozák–Kormoš 2013, 58, tab. 51:4).

10 Ostroha (Vozák–Kormoš 2013, 62, tab. 55:8) sa dá zaradiť do 12. – prvej polovice 13. storočia (Košová 2004, 540–541, tab. 1–2; Ruttkay 1976, 349–350, Abb. 72:B3), štyri podkovy (Vozák–Kormoš 2013, 62, tab. 55:3, 5–7) od 11. až do 13. storočia / 1. polovice 14. storočia (Imhof 2010, 23–25, Tabelle 1–2; Baxa 1981, 435, obr. 12) a meč (Vozák–Kormoš, 62, tab. 55:1) do prvej polovice 15. storočia (Aleksić 2007, 68–69, 97–99, Fig. 1; 4).

Obr. 2. Mýta, brody, prievozy a mosty na dolnom a strednom Považí v neskorom stredoveku, 14. storočie – prvá polovica 16. storočia. Lokality: 1 – Banka; 2 – Hlohovec; 3 – Hlohovec (Svätý Peter) + Červeník; 4 – Hrádok; 5 – Hubína-Závažie; 6 – Kočovce; 7 – Komárno; 8 – Kostolná-Záriečie; 9 – Nové Mesto nad Váhom; 10 – Nová Ves nad Váhom; 11 – Piešťany; 12 – Pintekova Ves; 13 – Sereď; 14 – Šaľa; 15 – Trenčín.

Abb. 2. Mautstellen, Furten, Fähren und Brücken im unteren und mittleren Waag-Gebiet im Spätmittelalter, 14. Jhd. – erste Hälfte 16. Jhd. Fundstellen: 1 – Banka; 2 – Hlohovec; 3 – Hlohovec (Svätý Peter) + Červeník; 4 – Hrádok; 5 – Hubína-Závažie; 6 – Kočovce; 7 – Komárno; 8 – Kostolná-Záriečie; 9 – Nové Mesto nad Váhom; 10 – Nová Ves nad Váhom; 11 – Piešťany; 12 – Pintekova Ves; 13 – Sereď; 14 – Šaľa; 15 – Trenčín.

AÚ SAV č. 1468/63), sa dajú bezpečne zaradiť do druhej polovice 13. a začiatku 14. storočia (Ruttkay 1975, 138, Abb. 5:1, 5, 3; 12:2; 14:1, 2; Labuda 2016, 122–127, obr. 119–123). Uvedené meče z Váhu neboli však osamotenými predmetmi, ktoré Takáč s Babóssom našli, pretože zvyšné nešpecifikované predmety (spolu s nejakým kalichom) nálezcovia hodili späť do rieky (Nálezová správa AÚ SAV č. 1468/63; Ruttkay 1975, 138). Pri ďalších vodných nálezoch mečov, hlavíc sekier a keramiky z Dlhej nad Váhom môžeme stredoveké datovanie len predpokladať. V tejto súvislosti môžeme uvažovať aj o možnom stredovekom datovaní dvoch hlavíc sekier zaznamenaných v nálezovej správe od Júliusa Rajčeka z roku 1963 (Nálezová správa AÚ SAV č. 1468/63). V roku 1967 Ladislav Beneš vybagroval meč z brehu Váhu, konkrétne spod 8 metrovej hĺbky pod nánosom piesku (Nálezová správa AÚ SAV č. 3926/67; Labuda 2016, 128; Ruttkay 1975, 138). Pravdepodobne stredoveké zbrane (dva meče s bronzovou výzdobou na čepeli i dve hlavice sekier označené v nálezovej správe od Cyrila Ambrosa ako tesárske alebo pltnícke) a stredoveké nádoby, ktoré môžu byť ale stratené alebo vo Vlastivednom múzeu v Galante, vybagroval z Váhu pri obci Dlhá nad Váhom v minulosti Jozef Shadi (Nálezová správa AÚ SAV č. 5181/70; Labuda 2016, 128; Ruttkay 1975, 139). Michal Labuda priradil (bez istoty) k možným nálezom mečov z Váhu pri Dlhej nad Váhom i ďalšie dva exempláre, toho času uložené vo Vlastivednom múzeu v Galante (Labuda 2016, 88–92, obr. 85–92). Prvý z nich datoval do prelomu 12. a 13. storočia (Labuda 2016, 88) a druhý do 14. storočia (Labuda 2016, 91). Posledne spomínaný autor

tiež uvažuje o brode (Labuda 2016, 147), ktorý sa nachádzal pri Dlhej nad Váhom, no nie je pre to podklad ani v písomných a ani kartografických prameňoch. Pri stavbe vodnej nádrže Kráľová bol Slavomírom Zuščákom v katastrálnom území obce Kráľová nad Váhom (bez presného miesta určenia) vybagrovaný hrot kopije/oštep (Slivka 1985, 213, obr. 82). Ide o hrot, ktorý má maximálnu šírku listu menšiu než maximálnu šírku tuľajky, a preto ho môžeme nazvať skôr bodcom. Navyše má i sférický výčnelok v mieste kľčku. Bodce sa v euroázijskom priestore dajú datovať od 2. a 1. storočia pred Kr. do 14. storočia (Husár 2014, 21–22 – tam aj ďalšia literatúra). Sférické výčnelky sú na hrochot kopiji/oštepov z Európy známe však bezpečne od poslednej štvrtiny 7. storočia do 14. storočia (Husár 2017, 117 – tam aj ďalšia literatúra). Preto spomínaný bodce z Kráľovej nad Váhom vieme zaradiť do obdobia od konca 7. do 14. storočia. Pred výstavbou vodnej nádrže Kráľová Váh v danej oblasti výrazne meandroval a pri dnešnej obci Kráľová nad Váhom sa v čase Prvého vojenského mapovania nachádzalo až osem vodných mlynov na pravom brehu Váhu (Die Josephinische Landesaufnahme 1782–1785).

Ďalšie vrcholno- a neskorostredoveké vodné nálezy, ktorých existencia nemá oporu v písomných prameňoch, sa viažu v smere proti prúdu Váhu na katastrálne územie obce Šoporňa. V roku 1971 tam v mŕtvom ramene Váhu našiel P. Antoš v časti Pasiенок pri ťažbe štrkopieskov fragment železného meča (Katkin 1996, 106, obr. 73; Labuda 2016, 120–121, obr. 118) aj so siedmimi kusmi ostrôh. Tie ostrohy však ostali na mieste a neboli podrobené ďalšiemu skúmaniu ako spomínaný meč, ktorého torzo vieme zaradiť do 12. až 15. storočia (Labuda 2016, 120). V Šoporni-Štrkovci, konkrétne na Galantskej sihoti, sa v roku 1977 našlo pri bagrovaní vodného diela Kráľová viacero nálezov a medzi nimi aj sedem železných mečov, ktorých uloženie nie je dnes známe a vieme len, že boli datované do 12.–14. storočia (Bialeková ed. 1989, 104). Z neznámej polohy v Šoporni-Štrkovec evidoval jeden meč uložený vo Vlastivednom múzeu v Galante aj Michal Labuda. Ten ho dotoval od polovice 13. do polovice 15. storočia (Labuda 2016, 79–80, obr. 71–74).

Významný prechod cez Váh na známej Českej ceste existoval medzi Šintavou a Sereďou. Už v roku 1251 sa spomína, že dve tretiny z mýta v prístave a na moste v oblasti pri hrade Šintava (*castrum Symtey*) získal premonštrátsky Kláštor Blahoslavenej Panny Márie v Turci (CDSI II, 257 č. 370). Daný prameň nám dokladá most i prístav na rieke Váh. O rok neskôr uhorský panovník Belo IV. vydal listinu, kde uvádza, že mýto sa vybralo nielen od spomínaného mostu, prístavu a plavidiel, ale aj zo splavovaného dreva a na brodoch i mostoch v uvedenej oblasti. Premonštráti mali mať príjem nielen z mýta už na existujúcich brodoch a mostoch, ale aj na takých, ktoré sa mali zriadiť (CDSI II, 277 č. 400). Aj v tomto prípade bol podiel z mýta odvádzaný Nitrianskemu biskupstvu. Na začiatku 14. storočia si ho privlastnil magnát Matúš Čák (RDSI II, 151 č. 312). Dokument z roku 1412 svedčí o výbere mýta na pravom brehu Váhu v susednej Sereďi (*Zereth*) a v neďalekých Vlčkovciach (*Farkashyda*) na Dudváhu. Poplatok mali platiť cestujúci, ktorí bývali medzi Váhom a Dudváhom a chodili na trh do Hlohovca. V listine sa ďalej píše, že od poplatku boli oslobodení pocestní, ktorí smerovali z Hlohovca do Šale (*Sellye*). Zároveň aj obyvateľia sídli medzi Majcichovom (*Mayteh*) a Brestovanmi (*Zely*) po oboch stranách Dudváhu nemuseli platiť mýto (MNL OL DL 9869; ZSO III, 398–399 č. 1584). Obidve mýta sa spomínajú aj v roku 1419 vo vlastníctve panstva Šintava, keď ich aj s ostatným príslušenstvom získal do zálohu za 10 500 zlatých gróf Juraj z Pezinka (MNL OL DL 10970; ZSO VII, 246 č. 932).

Vďaka analýze vodných nálezov na vyššie uvedenom (mostnom) prechode na Českej ceste vieme povedať nasledovné: z priestoru bývalého vodného hradu Šintava,¹¹ ktorý priamo strážil prechod cez Váh v danej oblasti, pochádzajú štyri meče, ktoré sa dajú zaradiť od 12. storočia do prvej štvrtiny 15. storočia a dnes sú uložené Mestskom múzeu v Sereďi (Labuda 2016, 65–76, obr. 48–66). Ďalší nález meča (zo začiatku 13. storočia), nachádzajúci sa dnes vo Vlastivednom múzeu v Galante, je z neznámej polohy v rámci katastrálneho územia Sereďe a nevieme ho jednoznačne spojiť s korytom Váhu (Labuda 2016, 74–76, obr. 62–66). Na mape Prešporskej stolice z roku 1736 od Samuela Mikovíniho vidíme pravdepodobne drevený most cez Váh, ktorý sa

11 Dnes sa už hrad Šintava nachádza na pravom brehu Váhu v Sereďi, pretože pravdepodobne niekedy v 16. storočí sa zmenil tok koryta Váhu tak, že ho oddelil od mestečka Šintava (Labuda 2016, 65).

ťahá od jeho pravého brehu zo strany Serede neďaleko barokovej pevnosti súvisiacej s hradom Šintava smerom na východ k ľavému brehu Váhu a priestorom na sever od Šintavy (Občianske združenie Vodný Hrad). Drevený most je situovaný o niečo vyššie po prúde rieky Váh v rámci Prvého vojenského mapovania, na sever od Serede a Šintavy (Die Josephinische Landesaufnahme 1782–1785). Taktiež do samotného hradu Šintava sa muselo vstupovať počas vrcholného a neskorého stredoveku cez (drevený) most ponad (zavodnenú) priekopu (Plaček–Bóna 2007, 293–295, obr. 394–395).

Mýtné poplatky na Váhu sa tiež vyberali v Pintekovej Vsi (*Pintechfalwa*)¹² pri dnešných Dolných Zeleniciach, ako o tom svedčí listina z roku 1400. Tu je možné predpokladať i brod cez rieku (ZSO II/1, 68 č. 563).

S vyššie spomenutým brodom mohli súvisieť i nálezy z pieskovej duny nad korytom Váhu v Dvorníkoch, polohe Červeníky. Tam sa kvôli ťažbe piesku natrafilo v rokoch 1992–1993 na stredovekú vrstvu s popolom a prepáleným pieskom, z ktorej sa zachránil tesák (Labuda 2016, 115–117, obr. 115–117; Urmínský 1995, 132, obr. 104), fenig Žigmunda I. zo Salzburgu (1452–1461), hlavica sekery a kúsky skorodovaného železa (Urmínský 1995, 132). Nálezy vieme datovať do polovice 15. storočia (Labuda 2016, 115). Na prostredie vyššie uvedeného brodu sa môže viazať i nasledovný nález. Recentne Ľubica Oláhová našla na ľavom brehu rieky Váh medzi Posádkou, miestnou časťou obce Dvorníky, a chatovou osadou Berek 8 do seba vklínených hrotov kopijí/oštepov, ktoré boli skorodované a obalené riečnymi kameňmi (Urmínský 2019). Podľa fotografie, ktorú nám poskytlo Vlastivedné múzeum v Hlohovci,¹³ môžu mať tieto hroty tuľajky a niektoré z nich i relatívne dlhé a úzke trojuholníkové listy s najväčšou šírkou v ich spodnej časti, pričom u nich asi absentuje výrazné stredové rebro. Nie príliš presné údaje k daným hrotom s trojuholníkovým listom nás môžu viesť iba k veľmi široko ohraničenému datovaniu. V euroázijskom priestore sa začali objavovať už od doby železnej (Husár 2014, 61, 87, 113), pričom hroty podobné posudzovanému mohli v strednej Európe vyznievať ešte v 14. a 15. storočí (Žákovský 2008, 480, obr. 3:2, 4–6; 4:3, 6–8).

Severne od Serede sa na hlavnej ceste Považím mýta uvádzajú v Hlohovci a jeho okolí. Konkrétne v Hlohovci (*Galgoch*) existoval most cez Váh už v roku 1270. Mokré mýto sa v tom čase vyberalo od všetkých tovarov a dreva splavovaného dolu Váhom. Nitriansky biskup Vincent sa vtedy sťažoval, že po tatárskom vpáde prestali vyberači mýta odvádzať biskupstvu desiatinu poplatkov, ako bolo predtým zaužívané podľa starej tradície (MNL OL DF 226543). Uhorský kráľ Ondrej III. (1290–1301) časť kráľovského majetku vrátane podielu z mýta daroval v roku 1294 Abrahámovi Rufusovi. Tento si právo vyberať mýto ponechal aj potom, čo v roku 1297 vymenil svoj podiel na majetku v Hlohovci s Abom z rodu Abovcov za Sobotište a hrad Branč (CDAC X, 135–136 č. 92). Rufus mal zrejme nárok na mýto, ktoré sa vyberalo na prievoze cez Váh medzi Svätým Petrom¹⁴ a Červenikom. Tento nárok zrejme s prestávkami existoval aj v novoveku. Svedčil by o tom aj zákres mýtného domčeka (*Mauth hausel*) na pláne H. Kleinwächtera z roku 1728 (Pišút–Procházka–Matečný–Bandura 2016, 201–202). Výnosy z mýta si na začiatku 14. storočia privlastnil Matúš Čák (RDSI II, 152 č. 312). V roku 1353 bolo vyberanie mýta preložené so súhlasom kráľa na novopostavený most cez Váh (CDAC VI, 133 č. 87). Uhorský palatín Mikuláš Kont v roku 1365 vydal listinu pre obyvateľov Starého Hlohovca, kde sa uvádza, že sú oslobodení od platenia mýta a tridsiatku, ale ich povinnosťou bolo udržiavať a opravovať most cez rieku Váh (MNL OL DL 5389). V roku 1369 získala so súhlasom Ľudovíta I. Veľkého výnosy z mýta v Hlohovci Klára, vdova po Mikulášovi Kontovi, ktorý vlastnil Hlohovec (MNL OL DL 5728, ZSO II/1, 68 č. 563). V roku 1424 sa uvádza, že v prípade, keby sa rieka rozvodnila a zničila most cez Váh, tak počestní mali platiť len prepravu na jej druhý breh (ZSO IX, 538 č. 1348). V tomto roku hlohovecký kastelán Fekeč prepadol na moste (*in ponto in fluvio*

12 Mal by to byť majer Lukáb pri dnešných Dolných Zeleniciach (Hrubý 2015, 203). Dušan Dzuro (2017, 97) však uvádza, že išlo o Horné Zelenice.

13 Za túto fotografiu a informácie, ako aj ďalšie fakty týkajúce sa archeologického bádania a vodných nálezov z Hlohovca a jeho okolia ďakujeme riaditeľovi Vlastivedného múzea v Hlohovci Mgr. Jozefovi Urmínskému.

14 Obec Svätý Peter ležala na sever od Hlohovca a k mestu bola pričlenená v roku 1953.

Vag) richtára Veľkých Kostolian Valentína a jeho spoločníkov (Wenzel 1874, 180). V roku 1431 most zničili husitské vojská pod vedením Prokopa Holého, ktoré táborili v blízkosti Hlohovca (Varsik 1965, 81–82). Začiatkom novembra v tom istom roku ustupovali pred uhorským vojskom sirotkovia. Zastavil ich však spálený most pri Hlohovci, a tak museli rýchle pokračovať po ľavej strane Váhu a až pri Ilave prešli na druhý breh rieky a odtiaľ pokračovali na Moravu (Lukačka 2010, 166). Zničenie daného mosta môže reflektovať aj informácia z listiny uhorského panovníka Ladislava Pohrobka z roku 1453, ktorou potvrdil Mikulášovi Iľockému vlastníctvo panstiev Hlohovec a Tematín. Tu sa spomína právo na výnos z mýta v Hlohovci a brod na rieke Váh (MNL OL DL 14 726). Podľa Štefana Dzura (2017, 97) bol tento prechod na mieste vyššie uvedeného zničeného mosta. O komunikačnom význame Hlohovca svedčí aj fakt, že sa tu vyberal tridsiatok (clo). Podľa dokumentu z roku 1318 výnos z neho patril uhorským kráľovňám (RDSI II, 180 č. 369). Pramene z obdobia novoveku svedčia o tom, že v období od 17. do konca 19. storočia došlo k viacerým výstavbám alebo opravám mostu pri Hlohovci. Od 30. rokov 18. storočia tu existovali dokonca dva mosty, ktoré boli úplne zničené povodňou v júli 1781. Následne bol postavený len jeden most (Chrastina–Rácová 2015, 25–26; Chrastina–Rácová–Brúna 2015, 81; Pišút–Procházka–Matečný–Bandura 2016, 224–226).¹⁵ Veduta mesta Hlohovec z polovice 18. storočia zobrazuje drevený most na pilieroch (Zásady ochrany PZ Hlohovec), ktorý sa nachádza v tých istých miestach alebo blízko miesta dreveného mostu na pilieroch zobrazeného mape Prvého vojenského mapovania (Die Josephinische Landesaufnahme 1782–1785). Most sa na oboch zobrazeniach ťahá od ľavého brehu Váhu na pravý, smerom na dnešné Šulekovo, časť Hlohovca. Na vyššie spomenutej vedute sú powyše mosta zobrazené dva lodné mlyny ukotvené na pravom brehu Váhu, nižšie od nich sa plávajú dvoma pltníkmi, na ľavom brehu sa oproti spomínaným lodným mlynom nachádza jeden vodný mlyn, a potom poniže mosta alebo skôr hneď za ním je na ľavom brehu Váhu kotvisko pltní (Zásady ochrany PZ Hlohovec).

Z Hlohovca, dôležitého komunikačného uzla s mostom z obdobia vrcholného i neskorého stredoveku, pochádzajú nasledovné vodné nálezy. Z neznámej polohy v rámci Hlohovca alebo okolia poznáme jedno torzo meča približne datovateľného do 14. storočia (Labuda 2016, 119; Ruttkay 1975, 199, kat. č. IV). Žiaľ tento nález sa nedá pevne stotožniť s riekou Váh. Z neznámej menšej vodnej plochy neďaleko ľavého brehu Váhu bol iný meč vytiahnutý počas ťažby štrku v roku 2000 (Labuda 2016, 62–64, obr. 43–47; Novosedlík 2002, 143, obr. 103), ktorý vieme zaradiť od polovice 14. do začiatku 15. storočia (Labuda 2016, 62). Z riečného koryta Váhu bol vylovený i značne skorodovaný tesák, ktorý ostal čiastočne obalený i riečnymi okruhliakmi a dodnes nebol publikovaný (Urmínský 2019). Danú zbraň môžeme zaradiť podľa analógií do obdobia od druhej štvrtiny 15. do prvej polovice 16. storočia.¹⁶ Okrem toho vieme, že z koryta Váhu pri Hlohovci, presnejšie neďaleko jeho ľavého brehu, pochádzajú dôležité nálezy ôsmich medených koláčov, ktoré sú deponované v zbierkach Vlastivedného múzea v Hlohovci (Urmínský 2018). Ich váha sa pohybuje od 2 do 5,72 kg, ich priemer od 28 do 49 cm a hrúbka od 1,5 do 2 cm. Spomenuté múzeum ich získalo v rokoch 2001 až 2017 a ich podobné chemické zloženie naznačuje, že by mohli byť vyťažené v Ľubietovskom a Špaňodolinskom rudnom revíri. Tieto koláče, ako aj iné, dnes už nezvestné, sa začali od 90. rokov 20. storočia objavovať v štrkových nánosoch Váhu, v rozmedzí asi 80 metrov po prúde od dnes už zaniknutého cestného mosta cez Váh, ktorý existoval v druhej polovici 18. storočia v Hlohovci (Urmínský 2019). V súčasnosti je z nich publikovaný iba jeden exemplár (priemer 42–45 cm, výška 2 cm, hmotnosť 5,72 kg), ktorý sa našiel v roku 2001 na ľavom brehu Váhu pri Hlohovci (Novosedlík 2004, 253–256, obr.

15 Najstaršie koly dreveného mosta, ktorý stál v Hlohovci od 40. do začiatku 80. rokov 18. storočia, vieme zaradiť podľa vykonaného dendrochronologického výskumu najskôr do 17. storočia (Pišút–Procházka–Matečný–Bandura 2016, 229, obr. 189; Urmínský 2003). No tento most najpravdepodobnejšie nemá súvislosť so stredovekým premostením Váhu pri Hlohovci.

16 Jeho mierne zaoblenú zobákovitú hlavicu by sme mohli zaradiť k variantu F1 podľa klasifikácie Petra Žakovského, týkajúcej sa moravských a sliezskych nálezov z Českej republiky. Tie sú väčšinou datované do druhej polovice 15. storočia, no pre všetky varianty typu F udáva spomenutý autor datovanie od druhej štvrtiny 15. do prvej polovice 16. storočia (Žakovský 2014, 316–317, obr. 268, 286, 288). V poľskom Sliezsku takéto hlavice zaradil Lech Marek k typu D1, ktorý tu vymedzil koncom 15. a začiatkom 16. storočia (Marek 2008, 63, ryc. 76:a). Hlavice týchto tesákov poznáme hlavne zo strednej Európy vrátane Slovenska (Žakovský 2014, 316–317). Čepeľ nami posudzovaného tesáka sa na Morave a Sliezsku (v rámci Českej republiky) dá stotožniť s typom B2a alebo B2a Petra Žakovského. Prvý z nich bol datovaný do priebehu 15. a začiatku 16. storočia a druhý najmä do druhej polovice 15. storočia (Žakovský 2014, 226–229, obr. 176–177).

na s. 254; 2002a, 143–144, obr. 104). Vzhľadom na rozmery a analógie sa daný koláč dá zaradiť do stredoveku i novoveku (Novosedlík 2004, 255).¹⁷ Do rovnakého obdobia a miesta ťažby by sme mohli na základe vyššie uvedených skutočností zaradiť i ostatných sedem spomenutých medených koláčov. K vyššie spomínanému (stredovekému) prievozu medzi Červeníkom¹⁸ a Svätým Petrom, dnes už začleneným do Hlohovca, možno náleží čepeľ meča objavená pri stavbe hydrocentrály na rieke Váh pri Červeníku, ktorú Michal Labuda podľa analógií zaradil do prvej polovice 12. storočia (Labuda 2016, 60–61, obr. 41–42; Ruttkay 1975, 135, Abb. 2:1; 13:6). V roku 2017 bola v rieke Váh pri Koptovciach (na ľavobreží Váhu, severne od Hlohovca) nájdená hlavica sekery s perforovaným listom s kolkovanou výzdobou, ako aj výrazným tylovým obuchom.¹⁹ K tejto lokalite sa ohľadne prechodu Váhu neviažu písomné pramene a daná časť zbrane môže byť na základe európskych i slovenských paralel datovaná do 14. až 16. storočia (Głosek 1996, 30–31, čakany, podtyp Ib, tabl. VII; VIII:1–2; Novotný 1965, 76, tab. XIV:6).

Pozoruhodný súbor vodných nálezov pochádza z vyššie po prúde situovaných Drahoviec-Bakovej, ktoré sa nachádzajú južne od Piešťan a podľa písomných prameňov sa tu v posudzovanom období nenachádzal prechod. V neznámej polohe v extraviláne Drahoviec (pravdepodobne z Bakovej) bola pri ťažbe štrku nájdená železná hlavica sekery (Klčo 1991, 50, obr. 14). Podľa analogických exemplárov sa nazdávame, že ju môžeme zaradiť do 13.–16. storočia (Głosek 1996, 43–46, 80, tabl. XXIV:A, C, E, F; XXV:A, D, E; XXVI:A, C; XXVII:D, E; XXVIII:A, B; XXIX:A, B; Žákovský 2011, 156, obr. 8:6, tab. XI:3; 2015, 78, obr. 7; Ruttkay 1978, 106, obr. 30; 1985, 209, obr. 77:2; Tiplić 2011, 86 [poznámka č. 65], 104, Pl. 5:4; Nižoi 2007, 51, obrázok na strane 51). V roku 1988 sa v pôvodnom inundačnom území Váhu, medzi starým korytom Váhu a prívodným kanálom hydrocentrály v Maduniciach, našiel pri ťažbe štrku Stanislavom Surovým hromadný nález bodno-sečných zbraní, konkrétne dva meče, štyri tesáky a jeden končiar (Labuda 2016, 30–31, 52–59, 104–114, obr. 27–40; 102–114; Klčo 2004, 194–199; Klčo–Krupa 2004, 39–41, obr. 2:1–3). Daný depot vieme zaradiť do prvej polovice 15. storočia (Krupa 2004, 197; Labuda 2016, 30–31). Poloha Baková v rámci obce Drahovce je dnes zhruba medzi Drahovským kanálom a riekou Váh, a teda svojím spôsobom medzi obcou Sokolovce a Drahovce. Počas vytvárania Prvého vojenského mapovania bola medzi tými dvoma obcami kompa cez Váh, do ktorej vyúsťovali cestné komunikácie z oboch obcí (Die Josephinische Landesaufnahme 1782–1785). Na ľavom brehu Váhu, v riečnom meandri, ktorý bol z východnej strany Bakovej, sa na spomínanom mapovaní nachádzal vodný mlyn. Marián Klčo (2004, 197) spomenul, že v miestach dnešnej polohy Baková existovala pôvodne dedina Baková (*Bakó*), ktorá zanikla po opakujúcich sa povodniach v druhej polovici 18. storočia. V Pamätnej knihe obce Drahovce sa uvádzajú nálezy zbraní (šable a dýky) v náplavách Váhu a intraviláne obce, ktoré boli považované za turecké. No nie je vylúčené, že mohlo ísť aj o stredoveké zbrane (Klčo 2004, 197).

Severne od Hlohovca existoval významný prechod cez riekou Váh v Piešťanoch (*Pestyen*). Od roku 1348 vlastnil panstvo Tematín, spolu s Piešťanmi, Mikuláš Kont, zakladateľ rodu Ilockých (Lukačka 1993–1994, 102). Platenie mýta sa spomína až v roku 1424. Oslobodení od poplatku boli pocestní, ktorí prechádzali z Beckova (*Bolondoch*) do Nitrianskej Blatnice (*Serfew*; ZSO IX, 539 č. 1348). Ilockí dali v roku 1435 do zálohu so súhlasom panovníka celé Piešťany spolu s brodom cez Váh a mýtnou stanicou za 129 zlatých Michalovi a Ondrejovi, synom Imricha z Očkova (Lukačka 1993–1994, 104). V roku 1453 Piešťany s mýtom vlastnil už opäť Mikuláš Ilocký (MNL OL DL 14726). V roku 1489 mal byť Juraj Požar z Marcelovej uvedený do vlastníctva celého majetku Piešťany (*Pesthyen*) aj spolu s mýtom a polovicou majetku Horná Streda (*Zerdahel*), ale proti tomu vystúpili v mene Vavrinca Ilockého kasteláni hlohoveckého hradu (FRS

17 Analógie, ktoré v preberanom období mali svoj priemer medzi 20 až 60 cm, pochádzajú z morského dna južne od Helgolandu (Nemecko, datovanie do rokov 1140–1340), z vraku potopenej lode s 3 tonami podobných koláčov z Gdanska (Poľsko, datovanie do roku 1380) a z rieky Labe medzi Wittenbergom a Hamburgom (Nemecko, datovanie do 15.–16. storočia), ktoré mali dokonca pôvod v okolí Banskej Bystrice (Novosedlík 2004, 254–255). Praveké exempláre z eneolitu a doby bronzovej zo Slovenska a Maďarska mali rozmery len medzi 10,8 až 30 cm (Novosedlík 2004, 254).

18 Pôvodná obec bola na území dnešného Leopoldova (Labuda 2016, 60).

19 Za informáciu o tomto náleze, ako aj možnosť ho zdokumentovať, ďakujeme Mgr. Jozefovi Urminskému, riaditeľovi Vlastivedného múzea v Hlohovci.

IV, 273–274 č. 227; 274–275 č. 228). O význame prechodu svedčí aj existencia starého mýta na druhej strane Váhu v Banke. Tu existovalo mýto, z ktorého desatinu výnosov získal v roku 1270 od uhorského kráľa Bela IV. nitriansky biskup Vavrinec (CDP VII, 125 č. 94). Výnosy z neho si privlastnil na začiatku 14. storočia Matúš Čák, ako o tom svedčí sťažnosť Nitrianskeho biskupstva z roku 1318 (RDSI II, 152 č. 312). V roku 1453 výnosy z mýta patrili už Mikulášovi Ilockému (MNL OL DL 14726).

Význam brodu v priestore Piešťan vo vrcholnom a neskorom stredoveku je zvláštne, i príslušnými vodnými náležmi. Popri nejasnom datovaní hrotu kopije/oštepú,²⁰ ktorý bol nájdený spolu (najpravdepodobnejšie) so včasnostredovekou hlavicoú sekery v roku 1965 pri bagrovaní koryta Váhu pri Piešťanoch (Ruttkey 1975, 167, kat. č. 119, Abb. 20:12), tu máme iné dva vodné nálezy hrotov kopijí/oštepov z rovnamej rieky. Prvý hrot (Klčo–Krupa 2004, 42, obr. 3:10), opatrený relatívne úzkym trojuholníkovým listom s najväčšou šírkou v spodnej časti (s prítomnými relatívne ostrými zlomovými uhlami ostria), tesne nad křčkom hrotu, a tuľajkou rozširujúcou sa k ústiu. List je v prípade tohto hrotu dlhší než tuľajka. Zdá sa, že na liste nie je prítomné výrazné stredové rebro a hrot nemá inú úpravu, či už plastickú, alebo aplikovanie tautzie a inkrustácie. Tým pádom ho môžeme datovať podľa európskych paralel od 10. do 14. až 15. storočia.²¹ Druhý vyššie spomenutý hrot (Klčo–Krupa 2004, 42, obr. 3:8), ktorý má elipsoidný tvar listu / jeho list má tvar vrbového listu, je možné datovať iba široko – od staršej doby železnej až po 13. storočie (Husár 2014, 46–48, obr. 3; Ruttkey 1976, 300, Abb. 36: Typus II). Posledný vodný nález týkajúci sa Piešťan predstavuje torzo meča nájdeného počas ťažby štrku v inundácii Váhu, na jeho úseku medzi Piešťanmi a Moravanmi nad Váhom (Klčo–Krupa 1994, 19, obr. 3; 2004, 39, obr. 1:3; Labuda 2016, 49–51, obr. 23–26), ktorý sa dá typologicky začleniť do poslednej štvrtiny 14. až začiatku 15. storočia (Labuda 2016, 49). Nálezy najskôr súvisia s vyššie spomínaným brodom. Taktiež vieme, že na juh od Piešťan sa podľa Prvého vojenského mapovania mohol nachádzať i prievoz. Z neho sa dalo potom preplaviť na Banku. Lokalizáciu brodu môže tiež pomôcť osvetliť vyššie spomínané mapovanie. Podľa neho ho vieme umiestniť medzi Piešťany a Moravy nad Váhom, kde sa nachádzali v druhej polovici 18. storočia i tri lodné mlyny (Die Josephinische Landesaufnahme 1782–1785).

Na sever od Piešťan, v blízkosti Bašoviec, existoval v sledovanom období prístav v dnes už zaniknutej dedine Lubov, ktorý je doložený v roku 1263 (PSZBRT II, 322 č. 57). Tu sa dalo prejsť na druhú stranu Váhu do Ducového, o čom svedčí v prameňoch uvádzaný miestny názov *Ducrév*.²² Na začiatku 14. storočia Lubov s prístavom držal vo svojom vlastníctve Matúš Čák. Svedčia o tom sťažnosti z rokov 1317 a 1321 (PSZBRT II, 605). Situáciu na sever od Ducového nám osvetľuje revízia mýtnych staníc z roku 1424, kde je zmienka o starom prievozе pri dedine Hrádok (*Hradnok*; ZSO IX, 539 č. 1348).

Z koryta Váhu z vyššie spomenutých troch obcí sa žiadny vodný nález na povrch nedostal, no zato ich poznáme z ľavobrežnej inundácie Váhu pri Hubine-Závaží a z Vážskeho kanála i Vážskej kaskády pri Hornej Strede. Pri ťažbe štrku v pôvodnej ľavobrežnej inundácii rieky Váh pri Hubine-Závaží sa našla železná hlavica sekery s vbíjanou značkou v tvare štvorlístka (Klčo

20 Nepoznáme jeho vyobrazenie, no možno ide o hrot, ktorý preberáme v nasledujúcich riadkoch (Klčo–Krupa 2004, 42, obr. 3:10) a miesto jeho uloženia je Balneologické múzeum v Piešťanoch.

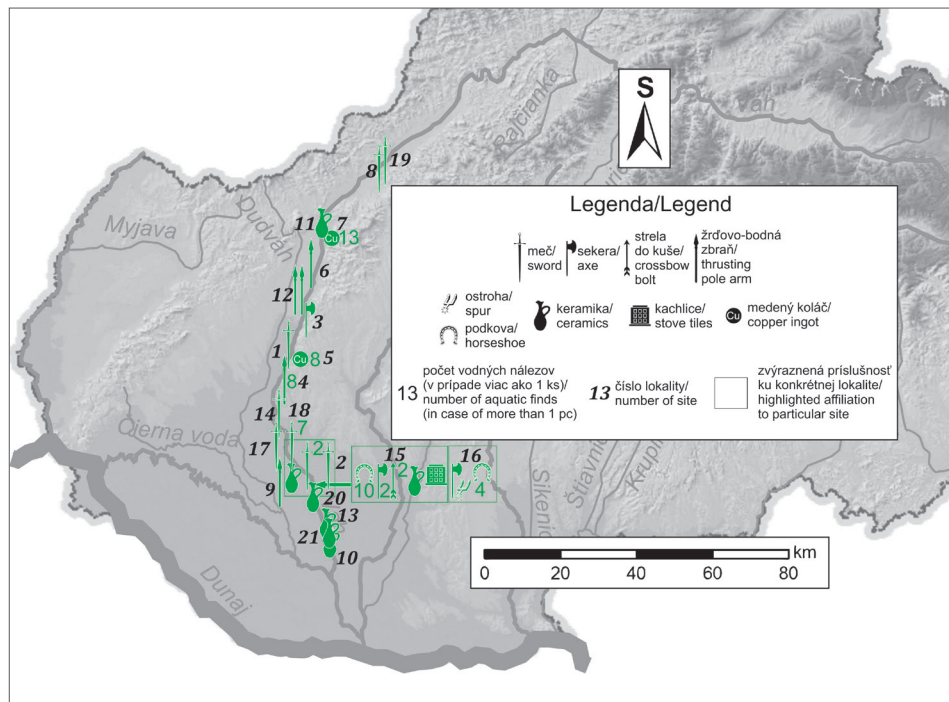
21 Hranato profilované hroty kopijí/oštepov, často pravdepodobne aj s výrazne vystupujúcim rebrom, sa objavili už v dobe železnej – skýtskom prostredí 7. až 6. storočia pred n.l. (Petrenko 1995, 14, Fig. 8:d). Rovnako tomu bolo aj počas obdobia princípatu na území Rímskej ríše (Bishop–Coulston 2006, Fig. 38:13) a pravdepodobne tento trend môžeme na ríšskom území potvrdiť aj pre obdobia dominátu (Gudea 2010, Abb. 3:L5). V Karpatskej kotline sa s najväčšou pravdepodobnosťou začali objavovať hroty s relatívne dlhším trojuholníkovým listom (avšak bez výrazného stredového rebra) s najväčšou šírkou tesne nad křčkom hrotu a ostrými zlomovými uhlami ostria už od druhej polovice 8. storočia (hrot z hrotu zo Sajtör) či od obdobia okolo roku 800 (hrot z depotu z Gajár – Pustatiny Vrablicovej II; Husár 2014, 62, 118, 121, tabela 1; tab. XLVI:5; XLVIII:7). Šírka ich listu či pomer medzi dĺžkou listu a tuľajky sa však nezohoduje s nami posudzovaným hrotom. Hroty profilované podobne ako nami skúmaný exemplár nachádzame však v Poľsku v 11. a na počiatku 12. storočia (Nadolski 1954, Tabl. XXI:1, 3, 4; Strzyż 2006, Tabela VIII: Nr. Kat. 21; ryc. 12:10), možno na Slovensku i v Európe v 12. a 13. storočí (Ruttkey 1976, 301; v Európe v danom období prichádza k zhrubnutiu, zašpicataniu hrotov kopijí/oštepov a zväčšeniu otvorov v tuľajkách), na Rusi medzi 10. až 12. storočím niektoré z hrotov typu III A. H. Кириличникова (1966, 72 [каталог], 82 [каталог], 84 [каталог], табл. III:6–7; IV:3, 8; V:13; VII:10, 11, 13) a v Čechách a na Morave ešte v 14. až 15. storočí (exempláre s nie príliš výrazným stredovým rebrom; Žákovský 2008, 480, obr. 3:2, 4–6; 4:3, 6–8).

22 V roku 1348 sa spomína *Duchrey* (MNL OL DL 71416), roku 1453 *Dwcrew* (MNL OL DL 14726) a v roku 1524 *Dechobrod* (MNL OL DL 71531). Maďarské slovo *rév* indikuje plytčinu, brod, prievoz alebo prístav (Arcanum Kézikönyvtár). Nakoľko v neskoršom období (16. storočie) máme doložený slovenský termín *brod* v súvislosti s Ducovým, nazdávame sa, že staršie záznamy sa najpravdepodobnejšie museli viazať iba na miestny brod cez rieku Váh.

1988, 76, obr. 16). Na základe relevantných paralel, týkajúcich s aj vbitej značky, ju môžeme zaradiť do 14.–16. storočia (Glosek 1996, 88, 90–92; nr kat. 64; 91; 115; tabl. XIX:E; XX:G; XXI:C; Novotný 1956, 346). Z mapy Prvého vojenského mapovania môžeme dedukovať, že minimálne v druhej polovici 18. storočia pretekalo polohou Závažie jedno z ramien Váhu (Die Josephinische Landesaufnahme 1782–1785). Nálezisko sa však nachádza 270 m juhozápadne od kóty 164, čo je tiež blízko k hlavnému korytu Váhu. Daná lokalita má i blízko k Ducovému, kde bol v skúmanom období prechod Váhu. Z prác na regulácii Váhu pri Hornej strede boli v 50. rokoch 20. storočia nájdené robotníkmi rôzne (najpravdepodobnejšie) včasnostredoveké predmety, ako hlavica sekery (bradatica), tri články (koráliky) z náhrdelníka a silne skorodovaný hrot kopije/oštepu (Nálezová správa AÚ SAV č. 601/55 [evidovaná v nasledujúcej literatúre nesprávne aj pod č. 3322/55 – Vendtová 1964, 162; Ruttkey 1975, 144]). Spomenutý hrot kopije/oštepu má podľa ilustrácie v Nálezovej správe AÚ SAV č. 601/55 list tvaru vrbového listu, respektíve elipsovité tvar listu, a preto ho môžeme datovať len do širšieho časového úseku začínajúceho v staršej dobe železnej a končiaceho v 13. storočí (Husár 2014, 46–48, obr. 3; Ruttkey 1976, 300, Abb. 36: Typus II). Ďalej vieme, popri bližšie nešpecifikovanom „gotickom meči“, aj o jednom tesáku vybagrovanom v inundácii Váhu počas stavby III. stupňa Vážskej kaskády na 38,5 kilometri pri Hornej Strede (Nálezová správa AÚ SAV č. 601/55; Labuda 2016, 102–103, obr. 100–101; Klčo–Krupa 2004, 41, obr. 2:4). Daný tesák môžeme zaradiť do obdobia začiatku 15. až začiatku 16. storočia (Labuda 2016, 102). Z 38,425 kilometra Vážskeho kanála, v inundácii Váhu pri Hornej Strede, bol vybagrovaný meč (Labuda 2016, 46–48, obr. 20–22; Klčo–Krupa 1994, 20–22, obr. 4; 2004, 39, obr. 1:5), ktorého datovanie spadá do poslednej štvrtiny 14. až začiatku 15. storočia (Labuda 2016, 46).

V blízkosti prievozu pri dedine Hrádok existoval na pravom brehu Váhu prístav v Novom Meste nad Váhom (*Vyhel, que alio nomine Regia Villa*), o ktorom je zmienka v listine z roku 1263 (PSZBRT II, 322 č. 57) V roku 1388 Žigmund Luxemburský daroval Beckovské hradné panstvo aj s novomestským mýtom významnému šľachticovi Stiborovi zo Stiboríc (MNL OL DL 7414; Wenzel 1874, 49–51). Po smrti jeho syna daroval v roku 1437 panovník panstvo do dedičnej držby spolu s Novým Mestom nad Váhom (*oppidum Wyhel et thelonei*) Pavlovi Bánfimu (MNL OL DF 211034). V urbári Beckovského panstva z roku 1522 sa uvádza novomestský prievozník Gregor (Marsina–Kušík 1959, 53). V Novom Meste nad Váhom sa vyberal aj tridsiatok. V roku 1454 uhorský panovník Ladislav V. (1440/1453–1457) dal tunajšiu tridsiatkovú stanicu do prenájmu na dvanásť rokov mestu Bratislava (Lehotská 1956, 409, č. 2977). Na ľavom brehu Váhu je v roku 1321 doložená mýtna stanica v Kočovciach (*Huchk et Huchk*; RDSI II, 306 č. 678) a roku 1437 sa ako súčasť majetkov hradného panstva Beckov uvádza ďalšia mýtnica v neďalekej Novej Vsi nad Váhom (*Wyfalw*; MNL DF 211034). O nej je tiež zmienka v urbári Beckovského panstva z roku 1522 (Marsina–Kušík 1959, 45).

Z vyššie uvedených lokalít sa vodné nálezy týkajú len Novej Vsi nad Váhom. V polohe Políčko, do ktorého zasahuje diaľnica D-1 v jej kilometri 86,8 a 87,2, sa v roku 1975 našli dva črepy z 11. až 12. storočia (Bialieková ed. 1989a, 392). Táto poloha a tadiaľ prebiehajúca diaľnica D-1 bola podľa Prvého vojenského mapovania blízko jedného z ramien Váhu (Die Josephinische Landesaufnahme 1782–1785). Veľmi blízko Nového Mesta nad Váhom, kde sa v posudzovanom období vyberalo mýto, je katastrálne územie Kočoviec, ktoré sa tiež dotýka koryta Váhu a rovnako sa na ňom vyberalo i mýto. V roku 1911 (11 ks) a 1931 (2 ks) sa tu našlo spolu 13 medených koláčov pri ľavom brehu koryta rieky Váh, kde sa pri veľmi malej vode nakladal piesok na vozy. K. Brancsik, hlavný župný lekár a zakladateľ múzea v Trenčíne, zachránil z celkového množstva nájdených medených koláčov len jeden z nich (Mádl 1936, 110–111, obr. 1a, 1b; Novosedlík 2004, 253). Dodnes je tento koláč v zbierkach Trenčianskeho múzea v Trenčíne a jeho priemer je 45–47 cm (Mádl 1936, 110–111, obr. 1a, 1b; Novosedlík 2004, 253). Medený koláč môžeme podľa rozmerov, ako som už uviedol vyššie pri (publikovanom) skoro rovnakom exemplári z koryta Váhu pri Hlohovci, datovať do stredoveku a novoveku (Novosedlík 2004, 255). Zaujímavou informáciou je, že pod vrchom Inovec v pohorí Považský Inovec, východne od Kočoviec a pri dnešnej obci Selec, sa v minulosti ťažila meď (Mádl 1936, 111). Vrch Inovec (1042 m n. m.) je

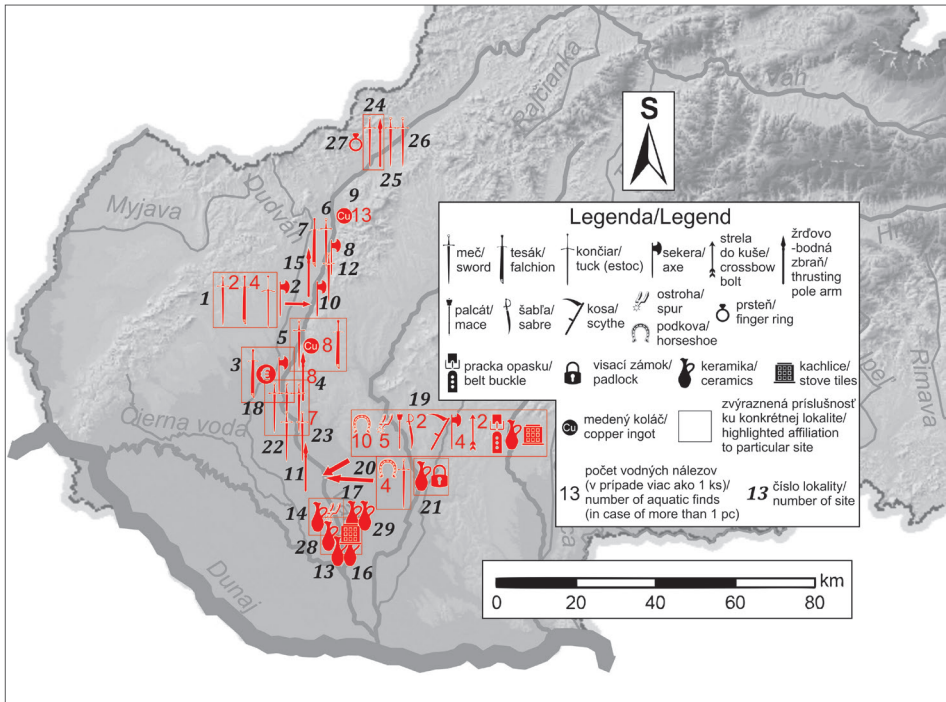

Obr. 3. Vodné nálezy z dolného a stredného Považia vo vrcholnom stredoveku, druhá polovica 11. storočia – 13. storočie. Archeologické lokality: 1 – Červeník; 2 – Dlhá nad Váhom; 3 – Drahovce; 4 – Dvorníky-Posádka / Berek; 5 – Hlohovec; 6 – Horná Streda; 7 – Kočovce; 8 – Kostolná-Záriečie; 9 – Kráľová nad Váhom; 10 – Neded – koryto Váhu na 37.–38. riečnom km; 11 – Nová Ves nad Váhom – Políčko; 12 – Piešťany; 13 – Selice – koryto Váhu na 45.–47. riečnom km; 14 – Sereď – Hrad Šintava; 15 – Šaľa – koryto Váhu na 55.–59. riečnom km; 16 – Šaľa – koryto Váhu na 56. riečnom km; 17 – Šoporňa-Pasienok; 18 – Šoporňa-Štrkovec – Galantská síhoť; 19 – Trenčín – koryto Váhu pri moste na Ostrov; 20 – Trnovec nad Váhom – koryto Váhu na 52. riečnom km; 21 – Vlčany – koryto Váhu na 41. riečnom km.

Abb. 3. Wasserfunde aus dem unteren und mittleren Waag-Gebiet im Hochmittelalter, zweite Hälfte 11. Jhdt. – 13. Jhdt. Archäologische Fundstellen: 1 – Červeník; 2 – Dlhá nad Váhom; 3 – Drahovce; 4 – Dvorníky-Posádka / Berek; 5 – Hlohovec; 6 – Horná Streda; 7 – Kočovce; 8 – Kostolná-Záriečie; 9 – Kráľová nad Váhom; 10 – Neded – Flussbett der Waag am 37.–38. Flusskilometer; 11 – Nová Ves nad Váhom – Políčko; 12 – Piešťany; 13 – Selice – Flussbett der Waag am 45.–47. Flusskilometer; 14 – Sereď – Hrad Šintava; 15 – Šaľa – Flussbett der Waag am 55.–59. Flusskilometer; 16 – Šaľa – Flussbett der Waag am 56. Flusskilometer; 17 – Šoporňa-Pasienok; 18 – Šoporňa-Štrkovec – Galantská síhoť; 19 – Trenčín – Flussbett der Waag bei der Brücke zur Flussinsel; 20 – Trnovec nad Váhom – Flussbett der Waag am 52. Flusskilometer; 21 – Vlčany – Flussbett der Waag am 41. Flusskilometer.

vzdialený od Váhu pri dnešných Kočovciach 12 až 14,5 km vzdušnou čiarou. Dôležitým faktorom je i to, že podľa Prvého vojenského mapovania prechádzala cesta od Kočovciach cez štyri ramená Váhu do Nového Mesta nad Váhom, a to pomocou štyroch brodov (Die Josephinische Landesaufnahme 1782–1785).

V roku 1291 sa spomína prístav na rieke Váh pri Trenčíne. Na tretinu z výnosu poplatkov malo nárok Nitrianske biskupstvo (CDH VII/2, 151 č. 405). V Trenčíne (*Trenchen*) sa spomína konkrétne vyberanie mýta až v súvislosti s rokom 1321 (RDSI II, 303 č. 673). Zmienka o tuncišom moste cez rieku Váh je však staršia. V roku 1116 prebiehal vojenský konflikt uhorského kráľa Štefana II. a českého panovníka Vladislava I. V tretej knihe Kroniky Čechov od Kosmasa je údaj z roku 1116 o vojenskom tábore v blízkosti Belinho mostu (*ultra pontem Belin*) na rieke Váh. Práve existencia tohto mostu sa spája s Trenčínom (Kosmas 2011, 182, 246). V roku 1379 uhorský kráľ Ľudovít I. nariadil, aby Trenčania mohli slobodne ťažiť drevo, ktoré potrebujú na opravu mosta cez Váh, poškodeného ľadom a povodňou (Karlík 2013). Listina z roku 1402,

Obr. 4. Vodné nálezy z dolného a stredného Považia v neskorom stredoveku, 14. storočie – prvá polovica 16. storočia. Archeologické lokality: 1 – Drahovce-Baková; 2 – Drahovce – neznáma poloha; 3 – Dvorníky-Červeníky; 4 – Dvorníky-Posádka / Berek; 5 – Hlohovec; 6 – Horná Streda – Vážsky kanál; 7 – Horná Streda – Vážska kaskáda; 8 – Hubina-Závažie; 9 – Kočovce; 10 – Koptovce; 11 – Kráľová nad Váhom; 12 – Moravany nad Váhom / Piešťany; 13 – Neded – koryto Váhu na 37.–38. riečnom km; 14 – Neded – rameno Váhu v obci; 15 – Piešťany; 16 – Selice – koryto Váhu na 45.–47. riečnom km; 17 – Selice – Váh na 43. riečnom km; 18 – Sereď – Hrad Šintava; 19 – Šaľa – koryto Váhu na 55.–59. riečnom km; 20 – Šaľa – koryto Váhu na 56. riečnom km; 21 – Šaľa-Veča – mŕtve rameno Váhu; 22 – Šoporňa-Pasienok; 23 – Šoporňa-Štrkovec – Galantská sihoť; 24 – Trenčín – koryto Váhu; 25 – Trenčín – koryto Váhu pri moste na Ostrov; 26 – Trenčín-Orechov; 27 – Trenčín-Záblatie; 28 – Vlčany – koryto Váhu na 41. riečnom km; 29 – Vodné dielo Selice.

Abb. 4. Wasserfunde vom unteren und mittleren Waag-Gebiet im Spätmittelalter, 14. Jhd. – erste Hälfte 16. Jhd. Archäologische Fundstellen: 1 – Drahovce-Baková; 2 – Drahovce – unbekannte Lage; 3 – Dvorníky-Červeníky; 4 – Dvorníky-Posádka / Berek; 5 – Hlohovec; 6 – Horná Streda – Waag-Kanal; 7 – Horná Streda – Waag-Kaskade; 8 – Hubina-Závažie; 9 – Kočovce; 10 – Koptovce; 11 – Kráľová nad Váhom; 12 – Moravany nad Váhom / Piešťany; 13 – Neded – Flussbett der Waag am 37.–38. Flusskilometer; 14 – Neded – Flussarm der Waag in der Gemeinde; 15 – Piešťany; 16 – Selice – Flussbett der Waag am 45.–47. Flusskilometer; 17 – Selice – Waag am 43. Flusskilometer; 18 – Sereď – Hrad Šintava; 19 – Šaľa – Flussbett der Waag am 55.–59. Flusskilometer; 20 – Šaľa – Flussbett der Waag am 56. Flusskilometer; 21 – Šaľa-Veča – Toter Arm der Waag; 22 – Šoporňa-Pasienok; 23 – Šoporňa-Štrkovec – Galantská sihoť; 24 – Trenčín – Flussbett der Waag; 25 – Trenčín – Flussbett der Waag an der Brücke zur Flussinsel; 26 – Trenčín-Orechov; 27 – Trenčín-Záblatie; 28 – Vlčany – Flussbett der Waag am 41. Flusskilometer; 29 – Wasserkraftwerk Selice.

ktorú vydal Žigmund Luxemburský, obsahuje najstarší súbor práv a výsad obyvateľov Trenčína. V nej je uvedené, že každý, kto prejde s tovarom na predaj po mestskom moste (cez Váh), musí pri príchode aj odchode zaplatiť mýto, ktoré bolo učené na jeho opravu (MNL OL DF 280008; Marsina 2010, 513). Ďalšie mýto sa vyberalo v dnešnej Kostolnej-Zárieči (*Dregma*). Výnosy z neho dostávalo aj Nitrianske biskupstvo, o čom svedčí sťažnosť z roku 1318, v ktorej sa píše, že Matúš Čák Trenčiansky si ich privlastnil (RDSI II, 152 č. 312).

Pri prehlbovaní koryta Biskupického (derivačného) kanála Váhu pri Trenčíne bol v roku 1948 objavený meč v obci Kostolná-Záriečie, v jej časti Kostolná (Labuda 2016, 42–45, obr. 15–19; Ruttikay 1975, 148–150, Abb. 5:2; 12:3). Jeho datovanie spadá na koniec 12. a začiatok 13. storočia (Labuda 2016, 42). Zo samotného Trenčína, kde písomné pramene dokladajú

existenciu mosta a vyberanie mýta, máme z koryta Váhu alebo pravdepodobne z neho, viacero nálezov – a to najmä bodno-sečných zbraní. Dva meče, ktorých datovanie do vrcholného a neskorého stredoveku môžeme len tušiť z ich opisu, sa našli na neznámom mieste koryta Váhu v roku 1956 (Pozdišovský 1956, 11–12) a v súčasnosti nie sú pravdepodobne už k dispozícii. Príslušnosť ďalších dvoch mečov (Labuda 2016, 36–41, obr. 6–14; Ruttkay 1975, 208, kat. č. 8, Abb. 5:6; 14:3) a dvoch tesákov (Labuda 2016, 97–101, obr. 95–99) k vodným nálezom z rieky Váh, ktoré sú uložené v Trenčianskom múzeu v Trenčíne, je otázna. Tieto predmety môžeme datovať od polovice 14. storočia do začiatku 16. storočia (Labuda 2016, 36, 39, 97, 99). Rovnako nemôžeme vôbec s istotou potvrdiť, že tesák nájdený v Trenčíne-Biskupiciach pochádzal z koryta Váhu (Labuda 2016, 93–96, obr. 93–94). Môžeme ho zaradiť do záveru 15. až začiatku 16. storočia (Labuda 2016, 93). Posledné dva meče už môžeme spájať s korytom Váhu i s konkrétnym katastrálnym územím súčasného Trenčína. Jeden z nich bol nájdený v roku 1956 pri bagrovaní koryta Váhu, konkrétne v blízkosti mosta spájajúceho Trenčín s Ostrovom, a bol datovaný do 13.–14. storočia (Bialeková ed. 1989a, 416). Druhý meč sa našiel tiež v roku 1956 pri bagrovaní na pravom brehu koryta Váhu (pod železničným mostom), v Orechovom (Bialeková ed. 1989a, 417; Labuda 2016, 32–35, obr. 1–5; Pozdišovský 1956, 12; Ruttkay 1975, 182, kat. č. 163, Abb. 5:7; 15:4). Môžeme ho časovo zaradiť od druhej polovice 14. do začiatku 15. storočia (Labuda 2016, 32). Na neznámom úseku rieky Váh pri Trenčíne sa našiel i hrot kopije s dlhým trojuholníkovým listom a kratšou tuľajkou s kruhovým prierezom (Ruttkay 1975, 182, Abb. 17:10). List hrotu je širší než priemer tuľajky a na ňom boli aplikované z jeho oboch strán po dve menšie obdĺžnikové platničky z medi s rytou výzdobou (jedna z platničiek v súčasnosti chýba). Uvedený hrot sa na základe analógií dá datovať do 15. až 16. storočia (Žákovský 2008, 473–482; Knific–Naberger 2017, 132, Fig. 161). Nakoniec posledný nález z koryta Váhu bol identifikovaný v Trenčíne-Záblatí. Pred rokom 1914 bol v miestnom štrkovisku pri obci na pravom brehu Váhu objavený bronzový štítkový prsteň. Nálezca (doktor Drucker) ho daroval múzeu v Trenčíne. Je na ňom vyrytý krížik a ostatné ryté časti výzdoby vytvárajú náznakovo rozetu alebo štvorcípu hviezdu (Bialeková ed. 1989a, 419; Brancsik 1914, 25, Tab. I:5, 5a). Игор Буровић (2012, 96–97, obr. na s. 96) jeden takýto prsteň z Národného múzea v Kragujevací (neznáme miesto nálezu z roku 1997) datoval do 14.–16. storočia.

Drevený most cez Váh je zobrazený pri Trenčíne s hradbami aj na najstaršej panoráme mesta z rokov 1550–1575 (Plaček–Bóna 2007, 309, obr. 413; Slovenské hrady 2018). Rovnakú polohu a smer má i drevený most cez Váh pri Trenčíne, zachytený na mape Prvého vojenského mapovania. Cesta z neho smeruje na Žabinec, pred ktorým prekračuje dve ramená Váhu pomocou dvoch drevených mostov a cesta z neho potom vedie na Orechové (Die Josephinische Landesaufnahme 1782–1785). Nález meča z koryta Váhu pri moste na Ostrov sa dá možno osvetliť aj situáciou v tejto oblasti zobrazenej na Prvom vojenskom mapovaní. V tomto priestore sú zakreslené štyri drevené mosty cez rameno Váhu a priekopy i cesta z Trenčína potom schádza týmto smerom na Kubrú. Miesto nálezu bronzové štítkového prsteňa v Záblatí sa dá do určitej miery objasniť tiež pomocou Prvého vojenského mapovania. Popri pravom brehu Váhu boli na danom mapovaní dva vodné mlyny a východne od Záblatia cez jedno z ramien Váhu prechádzal brod, z ktorého vychádzala cesta smerom na Trenčín (Die Josephinische Landesaufnahme 1782–1785).

Pokus o vysvetlenie vodných nálezov z vrcholného a neskorého stredoveku v rieke Váh

V nasledujúcich riadkoch budeme pojednávať o interpretačných možnostiach preberaných vodných nálezov vo vzťahu k vyššie spomenutým prechodom cez Váh.

V kontexte doterajšieho relevantného vedeckého výskumu (napr. Anders–Gringmuth–Dallmer, 2015, 18; Vích 2016, 62) môžeme konštatovať, že pre dopravu by mohli byť zo spomenutých nálezov smerodajnými podkovy²³ a ostrohy,²⁴ pre obchod (ale aj dopravu) to mohli byť mince,²⁵

23 Lokalita Šafa – koryto Váhu na 55.–59. riečnom km; Šafa – koryto Váhu na 56. riečnom km.

24 Lokalita Selice – koryto Váhu na 45.–47. riečnom km; Šafa – koryto Váhu na 55.–59. riečnom km.

25 Lokalita Dvorníky–Červeníky.

medené koláče²⁶ či aj keramika,²⁷ ak samozrejme pri nej nešlo o jej odplavenie alebo pôvodnú príslušnosť k nejakému sídlisku alebo pohrebisku.

Pri určitých udalostiach sa mohli predmety stratiť náhodne, alebo tomu tak bolo počas bojovej akcie. Niektoré vyššie spomenuté nálezy sekier, vhodné na opracovanie dreva²⁸ a zaraditeľné do 8./11. až 16. storočia, sa mohli využívať i pri opravách mostov, pričom sa mohli samozrejme i stratiť. Popri analógiách z archeologických prameňov existujú aj ikonografické pramene potvrdzujúce ich drevoobrábaciú funkciu. Napríklad ide o ilustrácie z diela *Codex Cursum Sanctae Mariae* z rokov 1200–1230 (Kláštor Louky, Česká republika; Husa–Petráň–Šubrtová 1967, obr. 85) a *Bible českého kráľa Václava IV.* z rokov 1389–1400 (Husa–Petráň–Šubrtová 1967, obr. 86).

Ako príklad pre vodné nálezy z bojových akcií počas sledovaného obdobia môže poslúžiť potopenie sa mobiliára a pokladov s časťou skupiny lodí kráľovského dvora Ľudovíta II. Jageľovského (1516–1526) v Dunaji pri Ostrihome. To sa udialo počas úniku jeho vdovy, kráľovnej Márie, z Budína roku 1526 po tom, ako boli jej lode (66 ks) napadnuté (Tóth 2009, 412, 417).

V súvislosti s ostatnými predmetmi môžeme predpokladať však už väčšinou intencionálne deponovanie. Pri mečoch alebo iných honosných zbraniach a predmetoch mohla byť v hre aj ich desakralizácia alebo odstránenie/zničenie po splnení ich účelu, napríklad po skončení aktívnej služby ich majiteľa, väčšinou aristokrata. Tak tomu bolo aj v prípade legendárneho návratu meča Excalibur prostredníctvom jedného z Artušových rytierov k Panej Jazera z dôvodu, že už splnil účel, a aby sa nedostal do rúk prípadným nehodným následníkom (Clark 2013, 14; Michalak 2012, 289, 314; Stocker–Everson 2003, 283). V rámci skúmaného súboru sa meče našli na viacerých úsekoch sledovaného povodia Váhu.²⁹ Marian Głosek (1984, 19) v rámci svojho výskumu uviedol, že 50 % nálezov mečov z 10. až 15. storočia v strednej Európe pochádza z vodných plôch, kým Ewart Oakeshott (1991, 3) zase tvrdil, že až 80 % nájdených mečov v Európe pochádza z vodných plôch. Tiež je dôležité uviesť fakt, že v neskorom stredoveku boli meče v rámci koryta Temže pri Londýne deponované hlavne pri Westminsteri a the City, kde boli samozrejme prítomní i obyvatelia mesta s vyšším spoločenským statusom. Naproti tomu boli dýky deponované po celej dĺžke Temže v rámci stredovekého Londýna (Clark 2013, 14–15, obrázok na s. 15).

Zo Západnej Európy vieme zase o románskych bronzových miskách, často zdobených alegóriami cností a nerestí, ktoré sa používali v kláštoroch aj na očisťovanie sa pri pokání pred spoveďou. Tie sa mali od 12. storočia podľa nových výnosov odpustenia po splnení svojej úlohy zakopávať alebo potápať v rieke (Schulze 1984, 225). Bronzové misky, či už boli nejako zdobené alebo nie, nachádzame aj v nálezových kontextoch spojených s vodou od pomedzia Nemecka a Francúzska až po Rusko a oblasť Škandinávie v období 11. až 13. storočia (Scholz 2007, 249–250, poznámka č. 24).

Ďalšie vodné nálezy by mohli súvisieť s uzmierovaním si vodných duchov, bohov alebo vodníkov. V databáze posudzovaných nálezov máme i bronzový štítkový prsteň z Váhu pri Trenčíne-Záblatí (pravdepodobne zo 14.–16. storočia), ktorý s týmito praktikami mohol tiež súvisieť. V novoveku sa v Nemecku vhadzovali zlaté prstene každoročne do Walchensee (Bavorské Alpy, Nemecko) a Ammersee (juhozápadne od Mníchova v Nemecku) na uzmierenie vodných duchov či vodníkov. Takisto boli roku 1641 hodené do Bautopf v meste Blaubeuren (Švábsko, južné Nemecko) dva pozlátené strieborné poháre na uzmierenie si vodníkov (Schulze 1984, 229).

Dokonca v rámci Európy môžeme spomenúť napríklad dve dobre skúmané rieky s posvätnou kontinuitou, z ktorých evidujeme nálezy zbraní a iných artefaktov vo veľmi dlhých časových úsekoch. Prvou riekou je rieka Ljubljanica (Slovinsko) s kontinuitou deponovania nálezov od

26 Lokalita Hlohovec; Kočovce.

27 Lokalita Dlhá nad Váhom; Neded – rameno Váhu v obci; Neded – koryto Váhu na 37.–38. riečnom km; Nová Ves nad Váhom – Políčko; Šaľa – koryto Váhu na 55.–59. riečnom km; Šaľa-Veča – mŕtve rameno Váhu; Trnovec nad Váhom – koryto Váhu na 52. riečnom km; Selice – Váh na 43. riečnom km; Selice – koryto Váhu na 45.–47. riečnom km; Vlčany – koryto Váhu na 41. riečnom km; Vodné dielo Selice.

28 Lokalita Drahovec; Kopoltovec; Šaľa – koryto Váhu na 55.–59. riečnom km a možno i lokalita Dlhá nad Váhom.

29 Lokalita Trenčín – koryto Váhu; Trenčín – koryto Váhu pri moste na Ostrov; Trenčín-Orechové; Kostolná-Záriečie; Červeník; Sereď – Hrad Šintava; Šoporňa-Pasienok; Šoporňa-Štrkovec – Galantská sihoť; Dlhá nad Váhom (dve lokality); Horná Streda – Vážsky kanál; Moravany nad Váhom / Piešťany; Drahovec-Baková; Hlohovec; Sereď – Hrad Šintava (možno tri lokality); Šaľa – koryto Váhu na 56. riečnom km.

mladšej doby kamennej do neskorého stredoveku (Gaspari 2003, 46, 51) a rieka Witham (Anglicko), kam sa ukladali nálezy od neskorej doby bronzovej do 14. storočia (Stocker–Everson 2003, 280, 282, 284). Je len otázne, či sem boli všetky predmety deponované kvôli uzmierovaniu si nejakých entít alebo aj kvôli ich zbavovaniu sa po splnení svojho účelu.

Vzťah kresťanstva a kresťanov k vode a vodným plochám v preberanom období bol rôzny a ako sme už naznačili vyššie pri románskych bronzových miskách, záležalo na tom, či voda alebo vodná plocha pomáhala spásu, bola miestom dejín spásy alebo či bola súčasťou kresťanských náboženských úkonov, alebo spásu bránila pre poveru a vykonávanie pohanských náboženských praktík. Brehy babylonských riek boli podľa Knihy žalmov pre zajatých Židov miestom, kde smútili a spomínali na svoju vlasť. Preto na vrby (spájajúce sa s vodou a vlhkými pôdami) tejto krajiny vešali svoje citary (Ž 137, 1-2). V Evanjeliu podľa Jána sa dozvedáme, že už pravdepodobne pred verejným vystúpením Ježiša Krista a istotne počas neho existoval v Jeruzaleme pri Ovčej bráne rybník Betsata, ku ktorému chodili chorí, slepí, chromí a ochrnutí. Čakali, kým sa voda pohne, vtedy tam totiž zostupoval anjel, ktorý ju rozvíril. Kto do takto rozvírenej vody vošiel, bol uzdravený (Jn 5, 1-4).

V nasledujúcich veršoch Evanjelia podľa Jána síce Ježiš uzdravil chromého aj bez jeho spustenia do rybníka Betsata, no v kapitole predtým Ježiš spomína jeho vlastnú vodu v nasledovnom výroku: „*Ale kto sa napije z vody, ktorú mu ja dám, nebude žízniť naveky. A voda, ktorú mu dám, stane sa v ňom prameňom vody prúdiacej do večného života.*“ (Jn 4, 14) Tiež v Zjavení apoštola Jána sa uvádza: „*(...) lebo Baránok, čo je v strede pred trónom, bude ich pásť a privedie ich k prameňom vôd života.*“ (Zjv 7, 17) Cirkev spája s vodou i sviatosť krstu, pri obrade ktorého sa človek ponára do vody alebo sa mu leje voda na jeho hlavu a pri tom sa vzýva Najsvätejšia Trojica. Krstom sa odpúšťa dedičný hriech, všetky osobné hriechy a všetky tresty za hriechy (KKC 1278; Vragaš ed. 2006, 345–346).

Božia moc je prítomná i v relikviách svätých,³⁰ a tak, keď boli podľa Bedu Venerabilisa (673–735) kosti sv. Oswalda umyté pravdepodobne v rieke Witham a takto posvätili jej vody, voda okamžite získala silu liečiť. Vody Withamu boli odvtedy spájané s daným svätým skôr než s akýmikoľvek duchmi, ktorých doménou mohla byť daná rieka predtým (Stocker–Everson 2003, 282). Nazdáваме sa, že daná rieka získala podobným spôsobom liečivú silu ako vyššie uvedený rybník Betsata z Evanjelia podľa Jána.

Cirkev a kresťanskí panovníci Európy prijímali viacero opatrení proti pohanskému uctievaní vôd a vykonávaniu obiet vo vzťahu k vodám už od začiatku stredoveku. Dané pohanské praktiky sa do určitej miery museli konať na území strednej Európy aj v období vrcholného a neskorého stredoveku. O tom máme niekoľko zmienok, ktoré jeden zo spoluautorov tohto článku uviedol už vo svojich dvoch samostatných štúdiách. Týkajú sa predpisov Synody v Szabolcsi (20. mája 1092) v rámci Uhorského kráľovstva, zmienok kronikára Kosmasa (cca 1045–1125), textu Opatovického homiliára (České kráľovstvo) z 11. a 12. storočia a krížovej výpravy z roku 1331 do okolia Cavoreta (dnešný Kobarid v západnom Slovinsku) pod vedením františkánskeho inkvizitora Franciscusa de Clugiu (Husár 2016, 16–17; 2016a, 136, 138).

Záver

V príspevku sme sa (hlavne) pomocou konfrontácie písomných a archeologických prameňov dotkli územia stredného a dolného toku Váhu v období od druhej polovice 11. do prvej polovice 16. storočia. Z nášho výskumu vyplynulo, že na nami skúmanom území, cez ktoré prechádzali Považská i Česká cesta, boli vo vrcholnom a neskorom stredoveku tri kategórie prechodov cez rieku Váh – brody (lat. *vada*), prievozy (lat. *pontones*) a mosty (lat. *pontes*). Ku nim treba ešte pripočítať mýta (lat. *telonea*), ktoré mohli súvisieť minimálne s jednou už vyššie spomenutou kategóriou prechodov. S istotou však s prechodmi nemôžeme rátať v prípade prístavov (lat. *portus*).

30 V kontexte paragrafu 828 Katechizmu katolíckej cirkvi (KKC 828).

Vo vrcholnom stredoveku (druhá polovica 11. storočia až 13. storočie; obr. 1, 3) môžu nepriamo vodné nálezy z príslušného koryta Váhu potvrdzovať existenciu mýt v Hlohovci, Šali, Šintave, prievozu v Hlohovci/Červeníku a taktiež mostov v Hlohovci, Šali, Šintave a Trenčíne. Naopak, vodné nálezy vrcholného stredoveku absentujú v súvislosti s vtedajším mýtom v Banke a pravdepodobne i v Komárne.

Vrcholnostredoveké vodné nálezy z Váhu dokladajú existenciu prechodov, ktoré sa v písomných prameňoch spomínajú až v neskorom stredoveku. Ide konkrétne o mýta v Kočovciach, Kostolnej-Záriečí, Novej Vsi nad Váhom, Piešťanoch a Trenčíne, brod v Hlohovci i Piešťanoch a most v Šintave.

Pre obdobie neskorého stredoveku (14. storočie až prvá polovica 16. storočia; obr. 2, 4) môžeme vodné nálezy z Váhu korelovať s blízkym mýtom v Hlohovci, Šali, Šintave, Trenčíne, Kočovciach, Piešťanoch a Pintekovej Vsi (prostredníctvom protihľých Dvorníkov-Červeníkov a Dvorníkov-Posádky alebo Berekú), potom s brodom v Ducovom (prostredníctvom blízkej Hubiny-Závažia), Hlohovci, Piešťanoch a Pintekovej Vsi (prostredníctvom protihľých Dvorníkov-Červeníkov a Dvorníkov-Posádky alebo Berekú), prievozom v Hlohovci/Červeníku a s mostom v Hlohovci, Šintave/Seredi, Šali a Trenčíne. Absenciu vodných nálezov môžeme uviesť v spojitosti s mýtom a prievozom v Novom Meste nad Váhom³¹ a prievozom v Hrádku.

Na druhej strane sa nepodarilo doložiť v písomných prameňoch prechody cez Váh, ktoré súvisia s vrcholno- a neskorostredovekými vodnými nálezmi z lokality Trenčín-Záblatie (bronzo- a štítkový prsteň, len neskorý stredovek), z troch lokalít blízko Hornej Stredu (zbrane), dvoch lokalít blízko Drahoviec (zbrane, v prípade Drahoviec-Bakovej ide len o obdobie neskorého stredoveku), lokality Koplotovce (zbraň, len neskorý stredovek), dvoch lokalít blízko Šoporne (zbrane), dvoch lokalít blízko Dlhej nad Váhom (zbrane a keramika, len vrcholný stredovek), z lokality Kráľová nad Váhom (zbraň), z lokality blízko Trnovca nad Váhom (keramika, len vrcholný stredovek), z dvoch lokalít blízko Nedeđu (keramika), troch lokalít blízko Selíc (keramika, ostroha) a z lokality blízko Vlčian (keramika, kachlica). Z daného výpočtu jasne vidno, že v okolí Šale sa skladali vodné nálezy najmä z artefaktov, ktoré mohli súvisieť skôr s obchodom alebo boli dokladom o odplavení (keramika), či boli skôr intencionálne deponované (zbrane). Proti prúdu Váhu, od Šale na sever, sú to predmety skôr v rámcach intencionálneho deponovania (zbrane, šperky) a po prúde Váhu, na juh od Šale, zase predmety súvisiace skôr s dopravou, obchodom alebo odplavením (ostroha, kachlica, keramika).

Pri zhodnotení celého skúmaného územia sa dá tiež konštatovať, že vodné nálezy boli na sever od Šale a jej okolia vo vrcholnom i neskorom stredoveku skoro výhradne zbraňami (väčšinou na bodno-sečnými), pričom ostatné vodné nálezy predstavovala v prípade jednej lokality keramika, prsteň a minca a v prípade dvoch iných lokalít išlo o medené koláče. Z toho vyplýva, že na danom úseku Váhu pravdepodobne prevažovali skôr nálezy deponované intencionálne. Od Šale až po Nedeď evidujeme v rámci vodných nálezov predmety s rôznorodou skladbou, popri už spomenutých zbraňach je tu zastúpená významne i keramika, ďalej sa tu našli aj podkovy a ostrohy. To naznačuje miesta súvisiace skôr s dopravou, obchodom alebo odplavením, ako sme uviedli už vyššie. Danú situáciu však môžeme vysvetliť aj súčasným stavom bádania Váhu, kedy sa častejšie, dlhodobejšie a precíznejšie skúmalo za pomoci amatérskych archeológov iba jeho územie v rámci okresu Šaľa. Od Nedeđu po Komárno nám, žiaľ, absentujú relevantné dáta týkajúce sa vodných nálezov z pertraktovaného obdobia.

Aj keď vodné nálezy na posudzovanom úseku Váhu nevieme vždy jasne priradiť k dôkazom o doprave, obchode, intencionálnom deponovaní atď., môžeme konštatovať, že na konkrétnom mieste museli prebiehať minimálne určité presuny za nejakým účelom. Ako sme spomenuli už vyššie, presný obraz o tej-ktorej lokalite mať nikdy nebudeme, čo dosť výrazne, samozrejme, ovplyvňuje samotný charakter vodného nálezu. Je však zaujímavé, že z priestoru prechodu Váhu medzi Seredou a Šintavou (priesečníka Považskej a Českej cesty) máme iba vodné nálezy vrcholno-/neskorostredovekých mečov. Z okolia Trenčína pochádzajú tiež len vrcholno-/

31 Ak nepočítame vrcholno- a neskorostredoveké vodné nálezy z protihľých Kočoviec za Váhom.

neskorostredoveké meče, ako aj neskorostredoveký prsteň i hrot kopije/oštepu. Rôznorodá skladba vodných nálezov pochádza z koryta Váhu pri Šali. Z vody sa na povrch odtiaľto dostali nálezy zbraní, keramiky, súčastí odevu, nástrojov, zámku, súčastí konského postroja a výstroja jazdca. Takáto rôznorodá skladba nálezov môže súvisieť hlavne s už spomínaným dlhodobým skúmaním okolia Šale, dôležitého bodu pri prekračovaní rieky Váh. Význam obchodných trás prechádzajúcich cez Váh pri Hlohovci / Červeníku a Novom Meste nad Váhom / Kočovciach dobre ilustrujú nálezy medených koláčov (z Hlohovca a Kočoviec), ktoré je možné datovať do vrcholného i neskorého stredoveku.

PodĎakovanie

Touto formou chcú autori článku poďakovať nasledovným kolegom archeológom, ktorí im poskytlí cenné informácie a literatúru k niektorým lokalitám spomenutým v článku: Mgr. Andásovi Csuthymu, PhD. (Podunajské múzeum v Komárne), Mgr. Jozefovi Urminskému (Vlastivedné múzeum v Hlohovci), Mgr. Petrovi Novosedlíkovi (Vlastivedné múzeum v Hlohovci), Mgr. Petrovi Schreiberovi (Trenčianske múzeum v Trenčíne), Jánovi Kormošimu (Archeologický krúžok Centra voľného času Tip Top v Šali). Taktiež ďakujeme vedeniu Archeologického ústavu Slovenskej akadémie vied, najmä jeho riaditeľovi doc. PhDr. Matejovi Ruttkayovi, CSc., za poskytnutie prístupu k nálezovým správam spomenutým v zozname literatúry.

Tento článok bol vypracovaný v rámci projektov VEGA č. 1/0040/18 Stredoveké historické cesty na juhozápadnom Slovensku v kontexte stredo európskej dopravnej siete a ich odkaz pre súčasnosť a KEGA č. 004UKF-4/2018 Európsky stredovek interaktívne.

Pramene a literatúra

- ARCANUM KÉZIKÖNYVTÁR: Arcanum Kézikönyvtár. Dostupné z: <https://www.arcanum.hu/hu/online-kiadvanyok>, cit. 26. 2. 2019.
- ALEKSIĆ, M., 2007: Medieval Swords from Southeastern Europe. Material from 12th to 15th Century. Belgrade.
- ANDERS, J.–GRINGMUTH-DALLMER, E., 2015: Gewässerfunde als Zeugnisse für das Alltagsleben am Fluss. In: O rzece i wodzie w życiu codziennym człowieka średniowiecza. Spotkania Bytomskie. Vol. VIII (Moździoch, S.–Chrzan, K., edd.), 13–27. Wrocław.
- BAXA, P., 1981: Podkúvanie na Slovensku v 11.–13. storočí, SlArch XXIX, 425–443.
- BIALEKOVÁ, D., ed., 1989: Pramene k dejinám osídlenia Slovenska z konca 5. až z 13. storočia. 1. zväzok. 1. časť. Bratislava – Nitra.
- BIALEKOVÁ, D., ed., 1989a: Pramene k dejinám osídlenia Slovenska z konca 5. až z 13. storočia. 1. zväzok. 2. časť. Bratislava – Nitra.
- BISHOP, M. C.–COULSTON, J. C. N., 2006: Roman Military Equipment. From the Punic Wars to the Fall of Rome. Oxford.
- BRANCSIK, K., 1914: Über die Ergebnisse unserer Grabungen wie auch über prähistorische Zufallsfunde im Comitatus, Trencsén vármegyei múzeum-egyesület értesítője, 22–36.
- CDAC VI: Codex diplomaticus Arpadianus continuatus VI (Wenzel, G., ed.). Pest 1867.
- CDAC X: Codex diplomaticus Arpadianus continuatus X (Wenzel, G., ed.). Pest 1873.
- CDH VII/2: Codex diplomaticus Hungariae VII/2 (Fejér, G., ed.). Budae 1832.
- CDP VII: Codex diplomaticus Patrius VII (Nagy, I., ed.). Budapestini 1880.
- CDSI II: Codex diplomaticus et epistolaris Slovaciae II (Marsina, R., ed.). Bratislava 1987.
- CLARK, J., 2013: Medieval finds from the River Thames: accidental loss, rubbish or ritual? Prednáška. Museum of London. London.
- CLARK, J., ed., 1995: The Medieval Horse and Its Equipment, c. 1150 – c. 1450. Medieval Finds from Excavations in London 5. London.
- DOSTÁL, B., 1966: Slovanská pohřebiště ze střední doby hradištní na Moravě. Praha.

- DZURO, D., 2017: Rieka Váh ako dopravný koridor v stredoveku, *Balneologický spravodajca 2015–2017, Vlastivedný zborník múzea*, 82–122.
- БУРОВИЋ, И., 2012: Средњовековни нажит : из збирки Народног музеја Крагујевац. Крагујевац.
- EGGERT, M. K. H.–SAMIDA, S., 2013: *Ur- und Frühgeschichtliche Archäologie. 2. überarbeitete und aktualisierte Auflage.* Tübingen und Basel.
- FRIDRICHOVÁ, D., 2017: Mestské brány a ich napojenie na cestnú sieť v stredoveku. In: *Dejiny cestnej dopravy na Slovensku II*, 69–82. Žilina.
- FRS IV: *Fontes rerum Slovacarum IV. Archivum familiae Očkaj. Stredoveké dejiny rodiny Očkajovcov a listiny z jej archívu* (Marek, M., ed.). Kraków – Trnava 2015.
- GÁLIK, Z., 2016: Mikuláš Kont a jeho hradné panstvo Hlohovec. *Historia Nova: Priezory do dejín* 11, 8–32. Dostupné z: https://fphil.uniba.sk/fileadmin/fif/katedry_pracoviska/ksd/h/Hino11.pdf, cit. 18. 9. 2018.
- GASPARI, A., 2003: Archaeology of the Ljubljanica River (Slovenia): early underwater investigations and some current issues, *The International Journal of Nautical Archaeology* 32, č. 1, 42–52. <https://doi.org/10.1111/j.1095-9270.2003.tb01430.x>
- GLOSEK, M., 1984: *Mieczce środkowoeuropejskie z X–XV w.* Warszawa.
- 1996: *Późnośredniowieczna broń obuchowa w zbiorach polskich.* Warszawa – Łódź.
- GUDEA, N., 2010: Beiträge zur Kenntnis des spätrömischen Heers (4. Jahrhundert). 1. Waffen für Fernkampf aus den Wehranlagen an der Nordgrenze von Dacia Ripensis, *Revista Bistriței XXIV*, 267–284.
- HEINDEL, I., 1992: Äxte des 8. bis 14. Jahrhunderts im westslawischen Siedlungsgebiet zwischen Elbe/Saale und Oder/Neisse, *Zeitschrift für Archäologie* 26, č. 1, 17–56.
- HLAVAČKOVÁ, M., 2010: Komárno. In: Štefánik, M.–Lukačka, J. a kol., *Lexikon stredovekých miest na Slovensku*, 183–193. Bratislava.
- HISTÓRIA MESTSKEJ ČASTI VEČA 2016: *História mestskej časti Veča 2016.* Dostupné z: <https://sala.sk/clanok/historia-mestskej-casti-veca>, cit. 18. 9. 2018.
- HOKL: *Hazai oklevéltár 1234–1536* (Nagy, I.–Deák, F.–Nagy, G., edd.). Budapest 1879.
- HRUBEC, I., 1980: *Povel'komoravské období a stredovek*, *SlArch XXVIII*, 229–237.
- HRUBÝ, T., 2015: *Osídlenie Dolného Považia v stredoveku. Príspevok k dejinám sídelného vývoja Západného Slovenska.* Kraków – Trnava.
- HUSA, V.–PETRÁŇ, J.–ŠUBRTOVÁ, A., 1967: *Homo faber: Pracovní motivy ve starých vyobrazení.* Praha.
- HUSÁR, M., 2014: *Žrdovo-bodné zbrane včasného stredoveku v Karpatskej kotline. 1. diel. Typológia a jej vyhodnotenie.* Nitra.
- 2016: *Finds of the Early Medieval Thrusting Pole Arms from Watery Locations of the Carpathian Basin, Acta Militaria Mediaevalia XII*, 7–23.
- 2016a: *Vodné nálezy včasnostredovekých hrotov oštepov a kopijí z Karpatskej Kotliny, Musaica archaeologica* 1/2, 127–146.
- 2017: *Prelom antiky a stredoveku na území Macedónskej republiky na príklade žrdovo-bodných zbraní.* In: *Byzantinoslovaca VI. Zborník k nedožitému životnému jubileu Alexandra Avenaria* (Daniš, M.–Hurbanič, M.–Zervan, V., edd.), 114–128. Bratislava.
- CHRISTINA, P.–RÁCOVÁ, K., 2015: *Mosty na území Nitrianskej stolice v prvej polovici 18. storočia podľa Notícií Mateja Bela (historicko-geografický prístup), Studia historica Nitriensia* 19, č. 1, 20–36.
- CHRISTINA, P.–RÁCOVÁ, K.–BRŮNA, V., 2015: *Bridges over the Váh River in the territory of the Nitra County in the first half of 18th century (according to Notitia Hungariae historico-geographica by Matthias Bel), Revista Transilvania* 8, č. 6–7, 79–86.
- IMHOF, U. K., 2010: *Die Geschichte des Hufbeschlags, Schweizer Archiv für Tierheilkunde* 152, 21–29.
- IVANIČ, P., 2017: *Cestné mýto na dolnom a strednom Považí v stredoveku.* In: *Dejiny cestnej dopravy na Slovensku II*, 59–68. Žilina.
- JANKÓ, A.–PORUBSKÁ, B., 2013: *Vojenské mapovanie na Slovensku, 1769–1883.* Bratislava.
- JN, 2011: *Evanjelium podľa Jána.* In: *Sväté písmo Starého i Nového zákona, 1390–1418.* Trnava.
- ЙОТОВ, В., 2004: *Въоръжението и снаряжението от българското средновековие (VII–XI век).* Варна.
- DIE JOSEPHINISCHE LANDESAUFNAHME 1782–1785: *Königreich Ungarn.* Dostupné z: <https://mapire.eu/en/synchron/firstsurvey-hungary/>, cit. 18. 9. 2018.
- KALMÁR, J., 1971: *Régi magyar fegyverek.* Budapest.
- KARLÍK, M., 2013: *Trenčianske mosty veľakrát ničili rozsiahle povodne a ľad.* Dostupné z: <http://nastrencin.sme.sk/c/6774951/trencianske-mosty-velakrat-nicili-rozsiahle-povodne-klad.html>, cit. 12. 9. 2018.
- KATKIN, S., 1996: *Fragment železného meča zo Šoporne, Archeologické výskumy a nálezy na Slovensku 1994*, 106, obr. 73.

- КИРПИЧНИКОВ, А. Н., 1966: Древнерусское оружие. Выпуск второй. Копья, сулицы, боевые топоры, булавы, кистени IX–XIII вв. Москва – Ленинград.
- KIRPIČNIKOV, A. N., 1986: Russische Waffen des 9.–15. Jahrhunderts, *Waffen und Kostümkunde* 28, č. 2, 85–129.
- KKC, 2017: Katechizmus katolíckej cirkvi. Trnava.
- KLČO, M., 1988: Stredoveká železná sekera z Moravian nad Váhom – Hubiny, *Archeologické výskumy a nálezy na Slovensku* 1987, 76, obr. 16.
- 1991: Stredoveká železná sekera z Drahoviec, *Archeologické výskumy a nálezy na Slovensku* 1989, 50, obr. 14.
- 2004: Nové nálezy militárií v Drahoviec, *Balneologický spravodajca XXXVIII*, 194–199.
- 2011: Kord zo zbierok Balneologického múzea v Piešťanoch, *Balneologický spravodajca XL* (2008–2010), 345–347.
- KLČO, M.–KRUPA, V., 1991: Chladné zbrane zo zbierok Balneologického múzea v Piešťanoch. I. Tesáky, *Balneologický spravodajca XXX*, 27–31.
- 1993–1994: Chladné zbrane zo zbierok Balneologického múzea v Piešťanoch. II. Meče, *Balneologický spravodajca XXXII*, 139–145.
- 1994: Katalóg zbrani zo zbierok Balneologického múzea v Piešťanoch. Piešťany.
- 2004: Stredoveké zbrane v zbierkach Balneologického múzea v Piešťanoch. In: *Zbrane a zbroj. Zborník príspevkov zo sympózia usporiadaného pri príležitosti výstavy Zbrane a zbroj* (Malečková, K., ed.), 37–52. Bojnice.
- KLIMEK, T., 2014: *Krajiny českého středověku*. Praha.
- KNAUZ, N., 1882: *Monumenta ecclesiae Strigoniensis II. Strigonii*.
- KNIFIC, T.–NABERGOJ, T., 2017: *Medieval Stories from the Crossroads*. Ljubljana.
- KOSMAS, 2011: *Kronika Čechů*. Praha.
- KOŔŠOVÁ, P., 2004: Ku klasifikácii vrcholnostredovekých ostrôh z územia Slovenska (12.–15. storočie) – Zur Klassifikation der hochmittelalterlichen Sporen auf dem Gebiet der Slowakei (12.–15. Jahrhundert), *AH* 29, 523–547.
- 2007: Ku klasifikácii neskorostredovekých a včasnónovovekých ostrôh z územia Slovenska, *Zborník Filozofickej fakulty Univerzity Komenského – Musaica XXV*, 257–276.
- KOTOWICZ, P. N., 2014: *Topory wczesnośredniowieczne z ziem polskich*. Katalog źródeł. Rzeszów.
- KOVÁCS, T. S., 2016: *Maces, War-Hammers and Topors from Hungarian Collections*. Budapest.
- LEHOTSKÁ, D., 1956: *Archív mesta Bratislavy: inventár stredovekých listín, listov a iných príbuzných písomností*. Praha.
- LUKAČKA, J., 1993–1994: Piešťany v stredoveku, *Balneologický spravodajca XXXII*, 100–109.
- 2010: Hlohovec. In: Štefánik, M.–Lukačka, J. a kol., *Lexikon stredovekých miest na Slovensku*, 164–168. Bratislava.
- LABUDA, M., 2016: *Chladné zbrane 10.–16. storočia pochádzajúce z rieky Váh*. Magisterská diplomová práca, ulož. v ÚAM FF MU, Brno.
- MÁDL, J., 1936: Nález medených platní v Kočovciach, *Sborník Muzeálnej slovenskej spoločnosti* 30, 110–111.
- MNL OL DF: *Magyar Nemzeti Levéltár, Országos Levéltár*, Budapest, *Diplomatikai Fényképgyűjtemény*.
- MNL OL DL: *Magyar Nemzeti Levéltár, Országos Levéltár*, Budapest, *Diplomatikai Levéltár*.
- MÁJ 2003 PRI PRÍLEŽITOSTI 890. VÝROČIA: Máj 2003 pri príležitosti 890. výročia, bol slávnostne odhalený a posvätený ERB a PEČAŤ Mestskej časti Veča. Dostupné z: <https://veca8.webnode.sk/products/symbols-mestskej-casti-sala-veca/>, cit. 18. 9. 2018.
- MAREK, L., 2008: Broń biała na Śląsku XIV–XVI wiek. *Wratislavia Antiqua* 10. Wrocław.
- MARSINA, R., 2010: Trenčín. In: Štefánik, M.–Lukačka, J. a kol., *Lexikon stredovekých miest na Slovensku*, 511–522. Bratislava.
- MARSINA, R.–KUŠÍK, M., 1959: *Urbáre feudálnych panstiev na Slovensku I. (16. storočie)*. Bratislava.
- MICHALAK, A., 2012: Broń w wodnej toni. Uwagi o akwaticznych znaleziskach broni późnośredniowiecznej, na marginesie odkryć z Lutola Mokrego. In: *Woda – żywioł ujarzmiony i nieujarzmiony* (Jaszewska, A.–Michalak, A., edd.), 289–314. Zielona Góra.
- MÚČKA, V.–DANIŠ, M.–ŠEVČÍKOVÁ, Z., 2006: *Dejiny európskeho stredoveku. I. raný stredovek (od 5. storočia do polovice 11. storočia)*. Prešov.
- NADOLSKI, A., 1954: *Studia nad uzbrojeniem polskim w X, XI a XII wieku*. *Acta archaeologica Universitatis Lodziensis* 3. Łódź.

- NÁLEZOVÁ SPRÁVA AÚ SAV č. 601/55, 1955: Nálezová správa Archeologického ústavu Slovenskej akadémie vied č. 601/55.
- NÁLEZOVÁ SPRÁVA AÚ SAV č. 1468/63, 1963: Nálezová správa Archeologického ústavu Slovenskej akadémie vied č. 1468/63.
- NÁLEZOVÁ SPRÁVA AÚ SAV č. 3926/67, 1967: Nálezová správa Archeologického ústavu Slovenskej akadémie vied č. 3926/67.
- NÁLEZOVÁ SPRÁVA AÚ SAV č. 5181/70, 1970: Nálezová správa Archeologického ústavu Slovenskej akadémie vied č. 5181/70.
- NITŐI, A., 2007: Arme ŝi armuri în colecŝiile Muzeului Brukenthal. Brukenthal.
- NOVOSEDLÍK, P., 2002: Nález stredovekého meča v Hlohovci, Archeologické výskumy a nálezy na Slovensku 2001. 1. textová časť, 2. obrázková časť, 143, obr. 103.
- 2002a: Nález medeného koláča v Hlohovci, Archeologické výskumy a nálezy na Slovensku 2001. 1. textová časť, 2. obrázková časť, 143–144, obr. 104.
- 2004: Medený koláč z Hlohovca, Slovenská numizmatika 17, 253–256
- NOVOTNÝ, B., 1956: Tausované sekerky z Čech, Památky archeologické XLVII, 335–347.
- 1965: Nález železných predmetov v Nitre, Sbornik Filozofickej fakulty Univerzity Komenského – Musaica XVI (V), 69–79.
- OAKESHOTT, E., 2000: Records of the Medieval Sword. Woodbridge.
- OBČIANSKE ZDRUŽENIE VODNÝ HRAD – záchrana sereďského kaštieľa, bývalého vodného hradu Ťintava, História vodného hradu, Mapy. Dostupné z: <http://www.vodnyhrad.sk/historia-vodneho-hradu/mapy>, cit. 21. 1. 2019.
- PETRENKO, V. G., 1995: Scythian Culture in the North Caucasus. In: Nomads of the European Steppes in the Early Iron Age (Davis-Kimball, J.–Bashilov, V. A.–Yablonsky, L. T., ed.), 6–25. Berkeley.
- PIŠŮT, P.–PROCHÁZKA, J.–MATEČNÝ, I.–BANDURA P., 2016: Vývoj koryta Váhu pri Leopoldove v 17.–20. storočí a odozva rieky na zásahy človeka. Bratislava.
- PLAČEK, M.–BŐNA, M., 2007: Encyklopédia slovenských hradov. Bratislava.
- PODBORSKÝ, V., 2012: Úvod do studia archeologie. Brno.
- POZDIŠOVSKÝ, Š., 1956: Váh vydáva svoje poklady, Informačné zprávy Okresného múzea v Trenčine 8, 11–12.
- PSZBRT II: A Pannonhalmi Szent-Benedek-Rend története II (Erdélyi, L., ed.). Budapest 1903.
- RDSI I: Regesta diplomatica nec non epistolaria Slovaciae I (Sedlák, V., ed.). Bratislava 1980.
- RDSI II: Regesta diplomatica nec non epistolaria Slovaciae II (Sedlák, V., ed.). Bratislava 1987.
- RRSA II: Regesta regum stirpis Arpadianae critico-diplomatica. Tomus II (Szentpétery, I., ed.). Budapestini 1943.
- RASL, Z., 1987: K typologii a konstrukci středověkých závěsných zámků. In: Zkoumání výrobních objektů a technologií archeologickými metodami, 146–165. Brno.
- RUTTKAY, A., 1975: Waffen und Reiterausrüstung des 9. bis zur ersten Hälfte des 14. Jahrhunderts in der Slowakei (I), SIArch XXIII, 119–216.
- 1976: Waffen und Reiterausrüstung des 9. Bis zur ersten Hälfte des 14. Jahrhunderts in der Slowakei (II), SIArch XXIV, 245–395.
- 1978: Umenie kované v zbraniach. Bratislava.
- 1982: The Organization of Troops, Warfare and Arms in the Period of the Great Moravian State, SIArch XXX, 165–198.
- 1985: Ďalší hromadný nález stredovekých železných predmetov a sídliskové nálezy z Nového Tekova, Archeologické výskumy a nálezy na Slovensku 1984, 209–210.
- SCHOLTZ, U., 2007: Überlegungen zu den früh- und hochmittelalterlichen Gewässerfunden in Bayern, Acta praehistorica et archaeologica 39, 245–269.
- SCHULZE, M., 1984: Diskussionsbeitrag zur Interpretation früh- und hochmittelalterlicher Flußfunde, Frühmittelalterliche Studien 18, 222–248. <https://doi.org/10.1515/9783110242171.222>
- SERDON, V., 2005: Armes du diable: Arcs et arbaletes au Moyen Age. Rennes.
- SLAVKOVSKÝ, P., 2014: S nošou za industrializáciou krajiny. Bratislava.
- SLOVENSKÉ HRADY: Slovenské hrady – obrazy a pohľadnice od rôznych autorů, Trenčín – panorama mesta z let 1550–75. Dostupné z: https://www.hrady-zrceniny.cz/img/stare4/ruzne_SK/trencin_panorama_mesta_z_let_1550-75.jpg, cit. 18. 9. 2018.
- STAVY A PRIETOKY NA VODNÝCH TOKOCH: Dostupné z: <http://www.povodia.sk/ozpn/sap/sk/index.htm>, <http://www.povodia.sk/dunaj/sk/index.htm>, cit. 3. 2. 2019.

- STOCKER, D.–EVERSON, P., 2003: The Straight and Narrow Way: Fenland Causeways and the Conversion of the Landscape in the Witham Valley. Lincolnshire. In: *The Cross Goes North: Processes of Conversion in Northern Europe, AD 300–1300* (Carver, M., ed.), 271–288. Woodbridge.
- STRZYŻ, P., 2006: Uzbrojenie we wczesnośredniowiecznej Małopolsce. Łódź.
- SZÜCSI, F., 2013–2014: Avar kori balták, bárdok, szekercék és fokosok. *Baltafélék a 6–8. századi Kárpát-medencében, Alba Regia* 42, 113–186.
- ŠEDIVÝ, J., 2014: Stredoveké prístavy (prievozy) a mýta na Dunaji v okolí Bratislavy. In: *Na sútoku riek. Život v slovensko-rakúskom pohraničí*, 343–370. Bratislava.
- ТЕРСЬКИЙ, С. В., 2005: 3 історії української зброї XIII–XVIII ст.: сокири-бердиші та алебарди. In: *Вісник Національного університету “Львівська політехніка”* 528 – *Держава та армія* (Дециньський, Л. Є., ed.), 16–27. Львів.
- TIPLIC, M. E. C., 2011: Weapons and Military Equipment Found in the German Settlement Area from Southern Transylvania (the 12th–13th Centuries). Some Aspects and Perspectives. In: *Studia Universitatis Cibiniensis, Series Historica VIII, Supplementum 1. Proceedings of The 1st International Conference Interethnic Relations in Transylvania. Militaria Mediaevalia in Central and South Eastern Europe, Sibiu, October 14th–17th, 2010* (Țiplic, I. M., ed.), 73–104. Sibiu.
- TÓTH, A. J., 2009: The Queen Mary project – topographical survey in the Danube Band, Hungary. In: *Jurišičev zbornik. Zbornik radova u znak sjećanja na Mariju Jurišića* (Bekić, L., ed.), 412–418. Zagreb.
- TURČAN, V., 1999: Nálezy vybagrované z Dunaja, *ZbSNM XCIII – Archeológia* 9, 79–84.
- URMINSKÝ, J., 1995: Stredoveké nálezy z Dvorník-Posádky, *Archeologické výskumy a nálezy na Slovensku* 1993, 132.
- 2003: Staré hlohovské mosty (čo prezrádzajú vo Váhu utopené staré drvené koly). Dostupné z: <http://historia.elap-hlohovec.sk/publikacna-cinnost.html?id=118>, cit. 18. 9. 2018.
- 2018: Keď Váh otvorí trinástu komnatu, *Frašťacké noviny*, 31. január 2018. Dostupné z: <http://www.frastackenoviny.sk/relax/1966-muzeum>, cit. 12. 6. 2019.
- 2019: Vylovené z rieky. Príbehy archeologických riečnych objavov v Hlohovci a okolí. *Výstava Vlastivedného múzea v Hlohovci* (20. 2. – 24. 3. 2019). Interný sprievodný text k výstave. *Vlastivedné múzeum v Hlohovci. Hlohovec*.
- VARSÍK, B., 1965: *Husitské revolučné hnutie a Slovensko*. Bratislava.
- 1990: Slovenské (slovenské) názvy riek na Slovensku a ich prevzatie Maďarmi v 10.–12. storočí (Príspevok k etnogenéze Slovákov). Bratislava.
- VENDTOVÁ, V., 1964: Prehľad slovanských lokalít v Pobedime a okolí, *ŠZ AÚ SAV* 14, 161–174.
- VÍCH, D., 2016: Relikty zaniklých cest medzi Křenovem a Hradcem nad Svitavou na Svitavsku ve světle archeologických nálezů, *AVČ* 12, 56–75.
- VOZÁK, Z.–KORMOŠI, J., 2013: Okres Šaľa. *Archeologické nálezy a náleziská. Archeologický krúžok Centra voľného času. Šaľa*. Nепublikované.
- VRAGAŠ, Š., ed., 2006: *Teologický a náboženský slovník. I. diel. A–K*. Trnava.
- WEISZ, B., 2013: *A királyketteje és az ispán harmada. Váмок és vámszedés Magyarországon a középkor első felében*. Budapest.
- WENZEL, G., 1874: *Stibor vajda. Életrajzi tanulmány*. Budapest.
- ZÁBOJNÍK, J., 2010: Problematika včasného stredoveku na Slovensku, *HČ* 58, 213–231.
- ZÁSADY OCHRANY PZ HLOHOVEC: Pamiatková zóna Hlohovec. *Zásady ochrany pamiatkového územia – aktualizácia*, *Veduty*, 15. júla 2014. Dostupné z: https://www.pamiatky.sk/Content/PZ_ZASADY/Hlohovec/0209-Hlo-veduty.pdf, cit. 22. 1. 2019.
- ZJV, 2011: Zjavenie apoštola Jána (Apokalypsa). In: *Sväté písmo Starého i Nového zákona, 1594–1612*. Trnava.
- ZSO II/1: Zsigmondkori oklevéltár II. (1400–1410): Első rész (1400–1406) (Mályusz, E., ed.). Budapest 1956.
- ZSO III: Zsigmondkori oklevéltár III. (1411–1412) (Mályusz, E.–Borsa, I., edd.). Budapest 1993.
- ZSO VII: Zsigmondkori oklevéltár VII. (1419–1420) (Mályusz, E.–Borsa, I., edd.). Budapest 2000.
- ZSO IX: Zsigmondkori oklevéltár IX. (1422) (Borsa, I.–Tóth, N., edd.). Budapest 2004.
- Ž, 2011: *Kniha žalmov*. In: *Sväté písmo Starého i Nového zákona*, 633–733. Trnava.
- ŽÁKOVSKÝ, P., 2008: Tauzované kopí se jménem Viktorina ze Žerotína. *Príspevok ke klasifikaci a datování hrotů kopí s částečně hraněnou tulejí*, *CB* 11, 473–482.
- 2011: Středověké a raně novověké chladné zbraně ze sbírek Městského muzea v Moravském Krumlově. In: *Hrad jako technický problém. Technologie a formy výstavby středověkých opevněných sídel* (Měřínský, Z., ed.), 127–188. Brno.

- 2014: Tesáky a problematika jednosečných zbraní středověku a raného novověku. Disertační práce, ulož. v ÚAM FF MU, Brno.
- 2014a: Tesáky a problematika jednosečných zbraní středověku a raného novověku. Disertační práce. Katalog jednosečných zbraní středověku a raného novověku z území Moravy a českého Slezska, ulož. v ÚAM FF MU, Brno.
- 2015: Středověká militaria z bolearadického hradu. In: Bolearadický hrad (Unger, J., ed.), 74–83. Brno.

Zusammenfassung

Flussübergänge am Unter- und Mittellauf der Waag im Hoch- und Spätmittelalter im Kontext von schriftlichen und materiellen Quellen

Im vorliegenden Beitrag haben wir (überwiegend) anhand einer Konfrontation von schriftlichen und archäologischen Quellen das Gebiet des mittleren und unteren Flusslauf der Waag in der Zeit ab der zweiten Hälfte des 11. bis zur ersten Hälfte des 16. Jahrhunderts behandelt. Aus unserer Grabung hat sich ergeben, dass es in dem von uns untersuchten Gebiet, durch welches die Waagstraße und auch die Via Bohemica führten, im Hoch- und Spätmittelalter drei Kategorien Flussübergänge über die Waag gegeben hat – Furten (lat. *vada*), Fähren (lat. *pontones*) und Brücken (lat. *pontes*). Zu ihnen müssen noch Mautstellen (lat. *telonea*) gezählt werden, die mindestens mit einer der oben erwähnten Kategorie zusammenhängt. Im Falle von Häfen (lat. *portus*) können wir jedoch mit Bestimmtheit mit keinen Übergängen rechnen.

Im Hochmittelalter (zweite Hälfte 11. Jahrhundert bis 13. Jahrhundert; Abb. 1, 3) kann die Existenz von Mautstellen durch indirekte Wasserfunde aus dem Flussbett der Waag belegt werden bei Hlohovec, Šaľa, Šintava, der Fähre in Hlohovec/Červeník und auch bei den Brücken in Hlohovec, Šaľa, Šintava und Trenčín. Umgekehrt fehlen Wasserfunde aus dem Hochmittelalter im Zusammenhang mit der damaligen Mautstelle in Banka und wahrscheinlich auch in Komárno.

Hochmittelalterliche Wasserfunde aus der Waag belegen die Existenz von Flussübergängen, die erst im Spätmittelalter in den schriftlichen Quellen Erwähnung finden. Konkret handelt es sich dabei um die Mautstellen in Kočovce, Kostolná-Záriečie, Nová Ves nad Váhom, Piešťany, und Trenčín, um die Furt in Hlohovec und Piešťany und um die Brücke in Šintava.

Für die Zeit des Spätmittelalters (14. Jahrhundert bis erste Hälfte 16. Jahrhundert; Abb. 2, 4) können wir Wasserfunde aus der Waag mit den nahegelegenen Mautstellen in Hlohovec, Šaľa, Šintava, Trenčín, Kočovce, Piešťany und Pintekova Ves (gegenüberliegende Gemeinden Dvorníky-Červeníky und Dvorníky-Posádka oder Berek) korrelieren, dann mit den Furten in Ducové (nahegelegene Fundstelle Hubina-Závažie), Hlohovec, Piešťany und Pintekova Ves (gegenüberliegende Gemeinden Dvorníky-Červeníky und Dvorníky-Posádka oder Berek), den Fähren in Hlohovec/Červeník und den Brücken in Hlohovec, Šintava/Sereď, Šaľa, und Trenčín. Das Fehlen von Wasserfunden können wir mit einer Mautstelle und einer Fähre in Nové Mesto nad Váhom (nicht eingezogen die hoch- und spätmittelalterlichen Wasserfunde aus der gegenüberliegenden Gemeinde Kočovce, hinter der Waag) und mit einer Fähre in Hrádok in Verbindung bringen.

Andererseits ist es nicht gelungen, in den schriftlichen Quellen Flussübergänge über die Waag zu belegen, die zusammenhängen mit hoch- und spätmittelalterlichen Wasserfunden von der Fundstelle Trenčín-Záblatie (Schildring aus Bronze, nur Spätmittelalter), von drei Fundstellen in der Nähe von Horná Streda (Waffen), von zwei Fundstellen in der Nähe von Drahovce (Waffen, bei Drahovce-Baková handelt es sich nur um die Zeit des Spätmittelalters), von der Fundstelle Kplotovce (Waffe, nur Spätmittelalter), von zwei Fundstellen in der Nähe von Šoporňa (Waffen), von zwei Fundstellen in der Nähe von Dlhá nad Váhom (Waffen und Keramik, nur Hochmittelalter), von der Fundstelle Kráľová nad Váhom (Waffe), von der Fundstelle in der Nähe von Trnovec nad Váhom (Keramik, nur Hochmittelalter), von zwei Fundstellen in der Nähe von Neded (Keramik), von drei Fundstellen in der Nähe von Selice (Keramik, Sporn) und von der Fundstelle in der Nähe von Vlčany (Keramik, Kachel). Aus der gegebenen Aufzählung

wird ersichtlich, dass die Wasserfunde in der Umgebung von Šaľa hauptsächlich aus Artefakten bestehen, die eher mit dem Handel zusammenhängen konnten, bzw. weggeschwemmt (Keramik) oder eher absichtlich deponiert wurden (Waffen). Flussaufwärts von Šaľa nach Norden sind es eher Gegenstände im Rahmen einer absichtlichen Deponierung (Waffen, Schmuck), und flussabwärts südlich von Šaľa hingegen Gegenstände, die eher mit dem Verkehr und Handel zusammenhängen oder weggeschwemmt wurden (Sporn, Kachel, Keramik).

Bei der Auswertung der gesamten untersuchten Gebietes kann auch festgehalten werden, dass es sich bei den nördlich von Šaľa und dessen Umgebung gemachten Wasserfunden – sowohl bei den aus dem Hoch- als auch aus dem Spätmittelalter stammenden – fast ausschließlich um Waffen handelte (zumeist Hieb- und Stichwaffen), wobei die übrigen Wasserfunde bei einer Fundstelle Keramik, einen Ring und eine Münze und bei zwei anderen Fundstellen Kupferkuchen darstellten. Daraus ergibt sich, dass im betreffenden Abschnitt der Waag wahrscheinlich eher Funde überwogen, die absichtlich deponiert wurden. Von Šaľa bis Neded registrieren wir im Rahmen der Wasserfunde Gegenstände von unterschiedlicher Zusammensetzung, neben den bereits erwähnten Waffen ist hier auch Keramik in bedeutendem Maße vertreten, ferner fand man auch Hufeisen und Sporen. Wie bereits oben aufgeführt, deutet das auf Stellen hin, die eher mit Handel und Verkehr zusammenhängen oder weggeschwemmt wurden. Die gegebene Situation können wir jedoch auch mit dem gegenwärtigen Forschungsstand bzgl. der Waag erklären, da häufiger, langfristiger und genauer mit der Hilfe von Amateurarchäologen bloß ihr Gebiet im Rahmen des Bezirks Šaľa untersucht wurde. Von Neded bis Komárno fehlen uns leider relevante Daten bezüglich Wasserfunden aus dem hier behandelten Zeitraum.

Selbst wenn wir die im beurteilten Gebiet gemachten Wasserfunde nicht immer klar als Belege für Verkehr, Handel, absichtliche Deponierung usw. einordnen können, lässt sich festhalten, dass an der jeweils konkreten Stelle zumindest bestimmte Beförderungen zu irgendwelchen Zwecken stattgefunden haben müssen. Wie oben bereits erwähnt, werden wir nie ein genaues Bild von irgendeiner Fundstelle erhalten, was selbstverständlich durch den Charakter eines Wasserfundes selbst sehr stark beeinflusst wird. Es ist jedoch interessant, dass im Bereich des Flussübergangs über die Waag zwischen Sered' und Šintava (wo sich Waagstraße und Via Bohemica kreuzen) nur Wasserfunde in Form von hoch-/spätmittelalterlichen Schwertern gemacht wurden. Aus der Umgebung von Trenčín stammen ebenfalls nur hoch-/spätmittelalterliche Schwerter sowie ein spätmittelalterlicher Ring und die Spitze einer Lanze oder eines Speers.

Eine sehr unterschiedliche Zusammensetzung von Wasserfunden stammt aus dem Flussbett der Waag bei Šaľa. Dort kamen Funde von Waffen, Keramik, Kleidungsteilen, Werkzeugen, Schlössern, Pferdegeschirr und Reiterausstattungen an die Oberfläche. Eine solch verschiedenartige Zusammensetzung an Funden kann vor allem mit der bereits erwähnten langfristigen Untersuchung der Umgebung von Šaľa zusammenhängen, das einen wichtigen Punkt beim Überqueren der Waag darstellte. Die Bedeutung der die Waag überquerenden Handelstrassen bei Hlohovec/Červenik und Nové Mesto nad Váhom/ Kočovce wird gut durch die Kupferkuchenfunde (aus Hlohovec und Kočovce) illustriert, die in das Hoch- und auch ins Spätmittelalter datiert werden können.

Der vorliegende Beitrag wurde ausgearbeitet im Rahmen der Förderprojekte VEGA Nr. 1/0040/18 Mittelalterliche Wege in der Südwest-Slowakei im Kontext des mitteleuropäischen Verkehrsnetzes und ihr Vermächtnis für die Gegenwart sowie KEGA Nr. 004UKF-4/2018 Das europäische Mittelalter interaktiv.

prof. PhDr. Peter **Ivanič**, PhD., Ústav pre výskum kultúrneho dedičstva Konštantína a Metoda Filozofickej fakulty Univerzity Konštantína Filozofa v Nitre, Štefánikova 67, 949 74 Nitra, Slovenská republika, *pivanic@ukf.sk*

Mgr. Martin **Husár**, PhD., Ústav pre výskum kultúrneho dedičstva Konštantína a Metoda Filozofickej fakulty Univerzity Konštantína Filozofa v Nitre, Štefánikova 67, 949 74 Nitra, Slovenská republika, *mhusar@ukf.sk*

This work can be used in accordance with the Creative Commons BY-NC-ND 4.0 International license terms and conditions (<https://creativecommons.org/licenses/by-nc-nd/4.0/legalcode>). This does not apply to works or elements (such as images or photographs) that are used in the work under a contractual license or exception or limitation to relevant rights.

